

A. AUGSTKALNS

DAŽAS 16. G. S. RĪGAS RAGANU UN
BURVJU PRĀVAS AR LATVIEŠU
FRAGMENTIEM

1938

GRĀMATU APGĀDNIECĪBA A. GULBIS, RĪGĀ

A. AUGSTKALNS

DAŽAS 16. G. S. RĪGAS RAGANU UN
BURVJU PRĀVAS AR LATVIEŠU
FRAGMENTIEM

1938

GRĀMATU APGĀDNIECĪBA A. GULBIS, RĪGĀ

Rakstu krājuma «Tautas
vēsturei» atsevišķs no-
vilkums.

A. Gulbja grāmatu spiestuve
Rīgā, Ausekļa ielā 9

DAŽAS 16. G. S. RĪGAS RAGANU UN BURVJU PRĀVAS AR LATVIEŠU FRAGMENTIEM

A. AUGSTKALNS

Ar raganu un burvju vajāšanu Latvijas tiesās mani pamudināja iepazīties tiesu rakstos atrodamie buņamo vārdu uzzīmējumi. Pareizi būtu — un tas arī bij mans pirmais nodoms — dot apskatu par pazīstamajiem šāda veida tekstiem. Taču dažas prāvas, ko vispirms gribēju dot līdzī pielikumā, vienas pašas jau prasīja vairāk telpu, nekā bij atvēlēts, un apcerējumā bez pamatā liktiem tekstiem pārāk plaši būtu jāizplešas prātojumiem, turklāt atsevišķu citētu teikumu sakaru varētu izzināt tikai tie, kas paši lasītu arī oriģinālaktis archīvos. Kas man sakāms par burvju vārdu tekstiem, tas paliek citam rakstam. Taču ne vēsturiska, juridiska, kultūrvēsturiska, ne folkloras pētījuma par raganu vajāšanas lietu nedomāju gatavot; gan būšu sagatavojis ceļu tādām darbām, jo sakopāju veselu virkni protokolu, kur novērojamas dažādas raganu vajāšanas parādības, kamēr līdz šim līdzīgu lietu publikācijas bij izsvaidītas grūti pieejamās vietās.

*

Eduards Volteris publicēja 1907. g. Krievijas akadēmijas filoloģijas nodaļas ziņās (Izv. 12, 3, 163—168) vecāko raganu prāvu, kur ierakstīti latvisku burvju vārdu teksti (1584. g.). Ar pašu šo latvisko drupatiņu izdevumu var gandrīz būt mierā, bet piezīmes par pratinātiem burvjiem un protokolētām burvībām ir trūcīgas un chaotiski sasvaidītas, paviršas un kļūdainas. Veltīgas būtu pūles no Volteņa raksta izzināt latvisko fragmentu datumu un lietas apstākļus.

Dokumenti atrodas Rīgas pilsētas vēsturiskā archīvā pirmajā zemes soģa tiesas (Landvogteigericht) protokolu sējumā (LT I 1). Grāmatā saistīti 1547.—1590. g. tiesas raksti, kas visi rākstīti uz atsevišķām lapām un iesiešanas laikā (1637. g.) nav vairs visi saglabājušies. Kādēļ nevien Volteris, bet arī, piem., Bulmerinks to sauc par „1547.—1610.“ g. sējumu, nav saprotams. Var izšķirt trīs galvenos rakstu veidus: 1. tiesas sēžu protokoli, folio loksnēs rākstīti, un dažādi ar to saistīti dokumenti, 2. uz dažādām nelielām papīra lapiņām atzīmes par atsevišķiem nelaiemes gadījumiem, policijas arestiem u. tml., 3. moku pagraba protokoli, gareniski pārlocītās folio loksnēs, daudzreiz aprakstīta tikai viena sleja, citreiz arī neizlietotās slejas nogrieztas un grāmatā iešūtas aprakstītās šaurās slejas. Sakārtotājs lapas numurējis nevienmērīgi; tā kā tomēr pēc tā jācītē, tad vajadzības ga-

dījumos lapas puses norādīsim ar burtiem (a, b, un ja otra loksnes lapa nav apzīmēta ar numuru, tad arī — c, d, bet ja arī trešai lapai vēl nav dots jauns numurs, tad ar tālākiem burtiem).

Volterim 1900. g. 28. jūn. (pēc paša atzīmes) grāmatu un latviskos teikumus tur iekšā parādījis kāds no vācu Vēstures un senatnes pētnieku biedrības vadītājiem pēc izvadājuma pa biedrības bibliotēku; tādēļ viņš nodomājis un maldīgi izziņojis, ka protokoli atradušies minētās biedrības īpašumā.

Pa visu grāmatu ir vairākas burvību lietas, no kuŗām Volteris dažas aizķēris „citu par citu“. Runāšu par katru atsevišķi chronoloģiskā kārtībā. Neesmu izlasījis visu lielo sējumu un nevaru būt drošs, ka pāršķirstot neesmu atstājis kādu līdzīgu lietu neievērotu. Apskatāmām lietām dodu gandrīz pilnīgus protokolus, jo ar to aiztaupās pastāvīgi aizrādījumi uz nepilnīgiem vai neskaidriem izteicieniem, un lasītājs var būt drošs pret autora pārpratumiem.

*

Pirmā lieta nav par burvībām, bet jāmin kāda latviska teikuma dēļ. 1569. g. 28. febr. sēdē abi zemes soģi izmeklē varmācības, ko izdarījuši kaŗa kalpi no blokhouza (die Knechte auß dem Blockhause) nabagu muižā pie Ķīšezera (ann der Stintsehe in der Armen hofe). Liecinieki: kalējs Lorencs Stēnmanis (Meister Lorentz Steenman denn Schmitt, ak.), šās muižas apsaimniekotājs „(pus)muižnieks“¹ Mačs (Matz der Armen haueman), zemnieku vecākais Putelis (Puttel²) u. c. izsaka, ka Vastlāvja pirmdienā (des Mantags im Vastellauend) kaŗa kalpi tur prasījuši un arī dabūjuši ēst un dzert, viņi runājušies nākam no krievu robežām, bijis līdz viens, kā viņi likuši noprast, krievu lielmanis, teikušies, ka pakaļ nākšot vēl citi un būšot apmesties Daugavgrīvā nometnē, gribējuši dabūt uz turieni līdzī mucu alus, solījušies tur dot pretī lopus; kad labprāt tas nav dots, sākuši draudēt, Mačam bijis jājūdz zirgs un jādod muca, bet paklusām padota ziņa tuvākiem zemniekiem, kas pie Puteļa mājām pārsteiguši braucējus, atņēmuši laupījumu, pašus kaŗa kalpus pamatīgi piekāvuši (pēc Mača liecības: etwas gezuchtigt, pēc apsūdzēto: schendlich geschlagen) un nodevuši pilsētas policijai.

Liecinieki (Jesper Stoker) zina arī, ka daudzīnātais „krievu kungs“ bijis kāds latvietis un kautiņa briesmās tas saucis latviski: *Nesit, nesit!*

[61. lap.] Der jenne aber, denn sie (die Knechte) vor einen Reussen mith sich gefuret vnnnd angebenn, where ein vnteudscher gewesen, vnd heissett Andres Sausse³ sutt vnnnd vorheltt sich auffm Rennuß bey Bertholmes Pantt, vnnnd wie ehr inn der

¹ Pusmuižnieks jeb muižnieks, vāciski Hofkerl jeb Hofmann — kas uz „pusgrauda“ tiesībām apsaimnieko kādu muižiņu Rīgas tuvumā — dokumentos labi pazīstams vārds.

² Tāda nosaukuma neatrodu Bulmerinka grāmatās. Vai tās būtu „Putten“ „Puttin“ mājas, kas vēlāk pieder pie „Kampes pagasta“?

³ Volterim nepareizi.

mangelung ethwa einen schlach mit bekommen, hette ehr seiner Mutter sprach geredet vnd geruffen *Ne zitt Ne zitt*.

12. martā vainīgie kaŗa kalpi tiek atbrīvoti: Thonies von Lanßberg, Peter Lamtzet von Ouerpall, Anders von der Frowenburg auß Preussen vnd Benedictus vom Großenhayn, nozvērīnot, ka viņi vairs neaizkars pilsētas zemniekus.⁴

*

Vecākā ziņa par raganu dedzināšanu Livonijā zīmējas uz 1527. gadu Igaunijas daļā, Latvijas robežās vecākās lietas ir ap 1550. gadu, no Lietavas zīnu vecāko prāvu ar leišu burvju vārdiem 1559./60. g.⁵ Šai Rīgas sējumā vecāko atradu 1574. gadā.

1574. g. 11. sept. zemākam zemes soģim Jasperam fom Hafem tika vesta priekšā nevācu sieva Katrīna no H. Ingnofera muižas [paprīkšu rakstīts: Dunkera muižas], ko zemnieks Pēteris, kas arī turpat dzīvo, apsūdz, ka tā viņu esot apbūrusi. Tāpat sieva Anna no tās pašas muižas sūdz, ka tā viņai nonāvējusi triju nedēļu vecu bērnu. Tika rūpīgi izmeklēts, vai viņa pie tam vainīga, tomēr ar labu nevarēja no viņas šimbrīžam nekā izdabūt, kā jau viņa arī iepriekš mokās neko neatzinās. [Šis ir tiesas sēdes protokols. Moku pagraba protokols, kādus tālāk citās lietās lasīsim, vai nu zudis, vai nemaz nav rakstīts.] Arī Benedikta Dārznieka dēls, saukts Benedikta Mačs, sūdzēja par viņu: kad viņš tai pārmetis bērna nonāvēšanu, tā draudējusi — viņš palikšot kails (kahl) kā pirksts un sauss kā koks, un pēc tam viņam arī tā noticies, ka viņš visu pārno gadu bijis slims. Plonniņa (= Apollōnija), sieva Ņengaragā, arī apsūdz viņu, ka viņa tās dēlu tā apbūrusi, ka tas nomiris. Zemnieks Jukums Grāve sūdz, ka tā apbūrusi viņa tēvu, kas no tam nomiris, un viņu pašu tā arī esot apbūrusi, ka viņš tikai staigājot un mokoties un naktis nevarot miera atrast (ruhen). Nevācu puisis Klāvs, kas dzīvo Dunkera muižā, ziņoja, ka redzējis Katrīnu savas meitas bērnu trīs reiz ūdenī metam, un tas neesot grimis. Jēkabs, zemnieks Ņengaragā, saka, ka Katrīna agrāk, Steinvega muižā dzīvodama, vienreiz ņēmusi kaimiņus palīgā rudzus plaut un devusi tiem dzert mēru alus. Kas to esot dzēruši, tiem esot bijis nelabi, un kuŗus viņa izlaitījusi, tiem kļuvis labāk. [Saprotama lieta!]

Jau minētais pirmais sūdzētājs Pēteris un Jukums Grāve atzinās, ka viņi savā nelaimē — pēc Katrīnas padoma — bijuši pie vienas sievas Dolē, lai tā viņiem nelaimi atņemtu; bet tā teikusi, lai ejot pie Katrīnas uz Dunkera muižu [vai nu te protokolists aizmirsis izlabot kā sākumā, vai Doles labdare nav zinājusi Katrīnas dzīves vietas maiņu], kas viņiem esot nelaimi uzsūtījusi, tā varot to viņiem atņemt, viņa nevarot, jo Katrīna esot *ragana* [launa burve], bet viņa pati nodarbojoties tikai ar [labām?] burvībām, tā ka viņu abu darbība nesanākot kopā.

Bet Katrīna visu noliedza, tādēļ lieta tiek atlikta turpmākam pierādījumam.

⁴ Aizrādišu uz A. Bulmerincq, *Vier Bücher der Landvogtei*, I, 310—320, publicēto 1587.—89. g. blokhauza ļaužu nodarīto zaudējumu sarakstu!

⁵ Prof. G. Ģeruļa atrasta. Esmu to publicējis žurnālā *Tautosakos Darbai*, III, 239—243.

18. sept. Katrīna atzinās, ka alu, ar ko mocījusi tos, kas viņai palīdzējuši rudzus plaut, sagatavojusi ar irbenēm. Viņas pašas meita Ilze, kas pie viņas dzīvoja, atzinās, ka viņa, tāpat kā citi, turot savu māti par burvi, un tāda slava tai esot jau sen. No savas puses viņa zinot tādas lietas: vienreiz vakarā, kad viņas piecatā sēdējušas istabā, māte teikusi: re, kāds zils uguns ārā, taču visas pārējās četras neko neredzējušas; vienreiz viņa esot mātei lūgusi piena, tad tā viņu esot raidījusi pie kubliņa, kur dienā bijis ieslaukts, bet kā viņa piegājusi, kubls bijis pilns tārpiem, un viņa — meita — nevarot citādi sacīt, ka māte viņu gribējusi ar to apdot. Māte pati atzinās, ka tārpi tur bijuši, bet liedzās, ka viņa pienu tā samaitājusi. Meita tālāk sacīja, ka māte tādu tārpainu pienu izlējusi suņam, kas to salacis un atkal izvēmis; bet tai pašā dienā māte atkal esot citu pienu iekāsusi tai pašā kubliņā. [Netīrīga saimniecība! Nav nekāds brīnums par tārpiem.]

Nevācu ragu licēja Sāmieša sieva liecina: kad Katrīna mirušo dārznieka Benedikta dēla bērnu paņēmusi klēpī, tas drīz esot pārvērties no baltas zilā krāsā, un kakls viņam esot bijis pušu un pakaļpusē uz skausta varējis redzēt, ka tas ar pieciem pirkstiem bijis grābts. [Ja tas taisnība, tad bez kādas burvības te ir notikums, ar kādiem ir vēl mūsu dienās tiesām darišana.] Katrīnas meita atzinās, ka viņas māte nav bijusi mājā tai nakti, kad bērns miris.

Tas viss ir rātei priekšā lasīts 24. septembrī, un Katrīna notiesāta uz sārta. 27. septembrī viņa sadedzināta.

[166] Denn 11 Septembris Anno etc. 74, her Jasper vom Haue vnter Lantvogt lantgericht geheget, vntd ist vorgestellet wurden ein vnteudtsch weib Cathrin auff Hans Ingnouers [izsv.: Dunckers] hofe wonennd, so durch eine Bauren Peter, so auch dasetbst gesessen, beschuldigt, als daß sie ihnn bezaubert haben sol. Auch ist sie durch ein weib Anna genant, so auch auff Hans Ingenouers hofe wonet, darumb daß sie ihr ein klein kint vonn 3 wochen vmbrocht beklagt, vntd ist bei ihr fleissige nachforschung geschen, ob sie daran schuldig, aber inn der gutte hatt man desfals vonn ihr nichts erfragen können, wie sie dann auch da beuoren inn der pein nichts bekant hat. Auch hat vber sie geklagt Benedictus des Gardeners Son, Matz Benedicts genant, daß sie ihm, als ehr sie darumb daß sie daß kint vmbgebracht beschuldiget, gedrewet, daß ehr so kall als ein finger vntd so dorre als ein stock werden solt, darauff ihm dan auch so viel erfolgt, daß ehr daß gantze vorjar krank gewesen. [Beidzamās pāra rindas citē Kurtz, *Heilzauber*, 64, ar kļūdām.] Plonnie, daß weib auff dem Kengeragge, beschuldigt sie auch, daß sie ihren Son dermassen bezeubert, daß ehr gestorben. Der Baur Jochim Graue klagt, daß sie seinenn vater betzeubert, der dar an gestorben, vnd ihn hette sie auch betzeubert, daß ehr noch ginge vntd qwalete vntd des nachts nicht rowenn konte. Ein vnteudtsch jung Clawes auff Dunckers hofe dienend hat bericht gethann, daß ehr gesehen, dadt die Cathrine ihrer Tochter kint driemhall auff's wasser gewurffenn, vntd es hette nicht zu grund gehenn können. Jacob, ein Baur auff dem Kengeragge whonend, sagt, daß die Cathrina vorhin auff Steineweges hofe wonend ein mhall ihre Nachbaren zuhulff genommen ihren Roggen mith abzuschneiden, welchen sie dann einen lop mith bier zu drincken gebenn; die nhu darvonn gedruncken, dem sei es vbell gangen, vnd welche sie gestrichenn, mith den where es besser wurdenn. Vorgemelter Peter auff Hans Ingnouers hofe wonennd vntd der Jochim Graue haben bekant, daß sie ihres vnglucks halben auff der Cathrinen hinweisen bei einem Dalischen weib gewesen ihn ihr vngluck zu benhemen. Daselb weib aber hette gesagt, sie solten [166b] gehen zu der Cathrinen auf Dunckers hofe gehenn, welche ihnn solch vbel angethan, die konte es ihnen benhemen, sie aber nicht, dan dieselb where ein *Raggan*,

sie aber ginge mith zeuberei vmb, also daß sie mith ihrem thun nicht vbereynn qwemet.

Das weib Catharina aber alles geleugnet, derwegen es auff weiterenn beweiß gestellet wurdenn.

Den 18 Septembris. Ist das weib Cathrine widerumb vorgestellt vnd hat dißmall bekannt, daß sie daß bier, darmit sie die jenen so ihr helffen korn schneiden geqwelet, mith qwetzen holtz zugerichtet. Ihre eigen Tochter Ilse, so bei ihr gewonet, bekant, daß sie ihre Mutter gleichst anderen vor eine Zeuberin achten thu, wie sie dan lengst inn geschrei gewesen; ihres theils wuste sie so viell von ihr, das sie ein mhall bei abent zeitten, wie ihrer funff im gemach zusammen gesessen, gesagt: sich, welch ein blaw feur ist dar aussenn, dar idoch die anderen vier nichts sehenn können. Auch hatte sie die Mutter ein mhall vmb Melch gebetten; des hatte die Mutter sie zu der butten, so sie den tag gemolcken, geweiset; wie sie aber dar zu kommen, where dieselb Butte fuller worm gewesen, Vnd sie die Tochter konte nicht anders sagen, dan daß die Mutter sie darmit vorgeben wollen, Die Mutter hat selbst zugestanden, daß die worm dar inn gewesen, aber geleugnet, daß sie die Melck also zu gerichtet. Die Tochter weiter gesagt, daß die Mutter solche wurmige Milch dem hunde vorgeschuttet, der sie ingefressen vnd widerumb auß gespegen, Denselben tag [166c] aber hette die Mutter andere Milch in dieselb butte widerumb ingesiet.

Ein vnteudtsch Kopffsetzer Samet seinem weib bekant, als die Cathrina Benedictus des Gardeners Sons kint todt auff den schuß genhommen, where es bald auß weisser inn rot blaw ferb vorendert wurden vnd der halß wher ihm rein in stucken gewesen vnd hette man hinten an dem halse kennen können, da es mith funff fingeren where angegriffen. Der Cathrinen Tochter hat noch bekant, das ihr Mutter die Nacht, als daß kint vmbkommen, nicht zu bette gewesen.

Diess ist einem Erbare Rhate denn 24 Septembris, Anno 74 vorgelesenn vnnnd daß weib Cathrina dar auff zum feur vorurtheilet.

Denn 27 Septembris Anno 74 ist sie vorbrant wurden.

*

1576. gada 25. un 26. sept. pratināta ar mocibām nevācu sieva Katrīna un viņas vīrs Mārtiņš Švogsters (Schwogster), kas jau priekš tam pārbaudīti ūdenī un pēc atzišanās 1. oktobrī abi notiesāti uguns nāvē. Šos protokolus [273. un 274. lapa] labi nodrukājis A. Buchholcs *Rigasche Stadtblätter* 1881. g. 235.—38. lp. (un no turienes pa daļai atstāsta Volteris u. c.). Šai prāvā uzrakstīti arī burvju vārdi, bet tikai vācu tulkojumā. (Atzīmēsim tikai, ka Mārtiņš saka par savu sievu [274 b]: ... dan sche ein Ragge where = „jo viņa esot ragana“.)

1574. gada lieta, kā protokolā skaidri bij redzams, iesākta „cietuša-jiem“ tieši apsūdzot „raganu“ tiesā. Šīs 1576. g. lietas protokols atkal skaidri pasaka, ka abi Švogsteri ņemti priekšā aizdomu dēļ (des Archwons halbenn), jo viņi esot vairākas reizes aizgājuši prom no Rīgas taisni tādā laikā, kad burves tiesātas un sodītas, u. tml.

Pēc šiem tipiskajiem gadījumiem spriežams par tām lietām, kur nav tiešu ziņu par tiesas procesa ierosinājumu.

*

Vieglāku gadījumu, kur burve tiek tikai izraidīta, redzam sekojošā policejiskas piezīmes lapiņā:

Magdalēna Šmugāniete⁶, kas priekš kāda laika burvības dēļ arestēta, uz ūdens mesta, arī mokās iztaujāta, bet nav atzinusies, tika izraidīta no pilsētas tiesas uz visu mūžu, ka nekad vairs tur neienāktu; bet ja tas notiktu, tad bez kādas žēlastības zaudēs savu dzīvību. Tā noticis 12. maijā 1577. g.

[296] Magdalena Schmuggansche⁶, welche vorhin zeuberei halbenn ingetzogen, auff's wasser gewurffenn, auch peinlich vorhoret, aber nicht bekant, ist der Stadt vnd Ihrer Marck vorweiset die tag ihres lebens, dar nicht widerumb inn zu kommen, wurde es aber geschen, soll sie ohnn alle gnad ihr lebenn vorwirckt haben, Actum denn 14 Maij Anno etc. 77.

Varētu gandrīz domāt, ka izmēģinājums ūdenī ir bijis raganai labvēlīgs — viņa grimusi. Taču nākošā gadā izraidīta Ģērda, kuŗa nebij grimusi.

*

Smagāks liktenis drusku vēlāk citai Magdalēnai (no Ikšķiles), kas apsūdzēta, ka likusi apburt sava kunga sievu un tā nomirusi. Burvis, kas viņai to izdarījis, tiesāts Kurzemē, un viņa atzišanās ir galvenais pierādījums pret Magdalēnu. Tā Rīgas aktīs iekļūvis arī šāds protokols ar uzrakstu mugurpusē:

Jaspera [J labots no Cl] Berga un Hansa Hūsmaņa [patiesībā *Jaspers* Stīps un *Hanss* Vitenbergs ir sūdzētāji, bet liecības devēji ir Klāvs *Bergs* un Everts *Hūsmanis*] liecība, zīmējoties uz apcietināto sievu Magdalēnu, kas likusi apburt Didricha Harjena nelaiķa sievu, iesniegta 8. jūnijā 1577. g.

1577. gada 8. maijā Sprīža Indus mokās atklāti atzinās, ka viņš Rutka (?) dēlu viņa kāzās apbūris un pēc tam draudu dēļ viņam atkal palīdzējis. Otrkārt — ka no Justa Ziles 1 mārku ņēmis un viņa malku ... (?)⁷ un viņa apburtajam bērnam palīdzējis un Rutka (?) govij tai vietā piebūris. Treškārt, atklāti atzinās, ka viņš pēc Dīriķa Harjena bijušās modernieces un lielvārdiešu kalēja Pestes kalpa Mārtiņa lūguma un priekšlikuma apbūris D. Harjena sievu, lai moderniece atkal varētu tikt pie Harjena; moderniece šim ļaundarim devusi dažas kundzes drānas — vadmalas un linu audekla, — ko viņa bij valkājusi, — lai tās varētu izlietot burvībām; un dabūjis no modernieces turklāt 6 šķiliņus naudā, 3 kannas alus, 1 pāri pastalu un vienu gabalu gaļas, ko kopā apēduši. Ceturtkārt atzinās, ka tomiešos divas sievas esot „Luknit“ (?) vārdā [— mājas vārds?], tās esot viņa sieva un pie Kunča viena veca valjniece, kas abas esot līdz ar viņu lidojušas. Vēl tika ļaundarim jautāts, vai viņš vēl uz kādu zinātu ko atzities jeb vai viņa dēls arī no šās lietas zinātu; negribēja ne uz vienu vairs atzities un neko vairāk nezināja.

[294] Anno 77 denn 8. Maij: Spride Hynne In der pine oppenlichen bekandtt, dat he Rotkenn sinen soene in siner kostinge bethouert vnd darnach dorch bedrawunge ehme wedder uone geholpen,

⁶ Vai tas zīmētos uz dzīves vietu Schmugassenhof (Bulmerincq, *Vier Bücher der Landvogtei*, II, 398)?

⁷ Ar vārdnīcās atrodamām nozīmēm (*vorbuten* = 1. samaksāt, *verbüßen*, 2. izmīt, *tauschen*) šī vieta nav labi saprotama. Vai drikstētu tulkot *erbeutet* — sev paņēmis, piesavinājies?

Dhom anderenn von Justen Zilen 1 mck. genhomen vnd sinen holt ver-
buthet;7 vnd ihme sin bethouert kindt geholpenn, vnd rotken siner koy in de stede
angedann.

Dhom derden oppenlich bekandt, dat he dorch bidde vnd anlangen, Dirik Har-
ryenn siner gewessenen Meyerschen, vnd Peste des Smedes im Lennewardischen
gebede sin Knecht genhomet Mortin, Dirick Harryen sine husfrouwe bethouert, Darmit
de Meyersche wedderume by Harryenn mochte komen, Dorch de Meyersche deme
missededer gegeuen, etliche von der Frwen ehren klederen als wande vnd lynne wan-
de: als se dragen, dar he sine thouerye mede solde gebruken, vnd hefft von der Meyer-
schen dar vp entffangen 6 ß an gelde, 5 kannen bher, 1 par pastellenn vnd 1 stucke
fleis, welchs se thosamen vortherrt:

Dhom vherden bekandt dat noch in deme Thomas dorpschen thwe wiwe wheren
mit namen Lucknit(?) de sint sin wiff: vnd by Kuntz 1 olt los wiff: welcke beide
wiwe mith ehme geflogenn.

Item ist der Missededer ock gefraget worden. oft he ock noch vp wheme wuste
wes tho bekennen odder oft sin soene: ock von dem handell wuste: heft he vp Ni-
mandt mher bekennen wollen: ock nicht mher gewethenn:

Jasper Bergs vnd Hans Huftmans bekentnuß das ingetzogene weib Magda-
lena so Didrich Harrien hausfraw selige bezeuberen lassen belangend Ingelecht denn
8 Juny Anno 77.

**Šās atzīšanās atskaņas ir modernieces Magdalēnas apsūdzēšana Rīgā
ar visām juridiskām formālītātēm:**

1577. g. 8. jūnijā augstzimušais un godājamais Hermanis Stīps kā sava
brālēna Jaspera Stīpa pilnvarotais [mirušā Harjena sieva būs bijusi no Stīpu
ciltis?] un cienīgais Hanss Vitenburgs no Didricha Harjena puses apsūdzēja
sievu Magdalēnu vārdā, no Ikšķiles, par to, ka tā vienu nevācieti Sprīza Indu
pamudinājusi ar dāvanām (4 šķiliņi alum, gabals žāvētas gaļas un pāris
pastalu), lai viņš apbur minētā Didricha Harjena sievu, kas pēc tam aizgā-
jusi Dieva mierā, kā tas burvis, kuŗš to darījis, pats izteicis un atzinies.
Lūdza šo sievu nopratināt mokās, kādēļ tā to darījusi, un to sodīt. Sacīja
arī, ka burvis Magdalēnai teicis, ko tad kungs par to sacīšot, ka viņš kund-
dzi apburšot, uz ko Magdalēna atbildejusi, viņš (kungs) neprasišot daudz
pēc sievas, viņš pats jau gribētu, lai tā būtu jau nost. Magdalēna taisnojās,
ka viņa to neesot darījusi, bet kundze esot bijusi slima un nomirusi. Bet
pilnvarnieki par pierādījumu saviem vārdiem pieveda tiesai dižciltīgos, go-
dājamos un cienīgos Klāvu Bergu un Evertu Hūsmāni, arī mūsu pilsoni, lai
viņi pēc taisnības liecinātu, ko no apcietinātā burvja dzirdējuši. Tad viņi
iesniedza ar rakstu Vecmuižā sēdošā burvja atzīšanas [8. maijā, sk. atpakaļ
172. lpp.], turklāt vēl tālāk mutes vārdiem paskaidroja sīkāk, kas viss saska-
nēja ar apsūdzību. Bet Magdalēna palika pie savas liegšanās. Tādēļ piln-
varniekiem tika jautāts, ko viņi īsti prasot no zemes tiesas. Tad viņi at-
bildēja: tā kā Magdalēna pēc pievesto liecinieku izsacījuma vēl liedzoties,
ka viņa nav likusi kundzi apburt, tad viņi lūdzot, lai dara to, kas pēc tiesī-
bām nākas. Tiesnešiem [zemnieku vecākajiem] tika likts iziet ārā un pēc
dzirdētām liecībām norādīt, ko zemes tiesības prasa. Tad viņi pēc apsprie-
des iesniedza, ka Magdalēnai jātiekot par to mokās nopratinātai; un piln-
varniekiem tika teikts, ka šī moku pratināšana tikšot izdarīta nākošu pirm-
dienu pulksten četros: ja viņi gribot tur klāt būt, tad tas viņiem būšot at-
ļauts. Tādēļ viņi arī bij ar mieru tad ierasties.

10. jūnijā pēc nupatējā [zemnieku] tiesnešu atzinuma Magdalēna, kas
bij kalpojusi pie Didricha Harjena, kas burvības apsūdzības dēļ, ko tā esot

tā paša Harjena nelaiķa sievai nodarījusi, klāt esot pilnvarniekiem, kas viņureiz sūdzēja, tika nopratināta moku pagrabā, un kad viņa bij uzvilktā augšā un ilgu laiku izstiepta karājusies un viņai tika turēts priekšā, ko burvis Vecmuižā Indus Sprīdis uz viņu atzinies, — proti, ka viņa to lūgusi nelaiķi Harjena sievu apburt un viņam par to devusi 6 šķiliņus, gabalu gaļas un pāri pastalu —, un tika jautāts, kas viņu uzaicinājis tādu lietu ar burvi darīt, — tad viņa uz to visu neko negribēja atzities, bet prasīja, lai burvi ar viņu konfrontējot. Pilnvarnieki atstāja, lai šoreiz arī pie tam paliek, un lūdza sievu vēl apsargāt, tādēļ ka viņi gribot iet uz pili un lūgt Kurzemes hercogu, lai Vecmuižas amtmanim pavēlētu burvi šurpu atsūtīt.

13. jūnijā pilnvarnieki lika atvest tiesā burvi Indu Sprīdi, kas tika Magdalēnai preti nostādīts un jautāts, vai viņš nav tur Vecmuižā atzinies [to pašu, kas jau vairāk reiz minēts], uz ko Sprīdis atbildēja, ka viss tiešām tā noticis. Tad tika Magdalēnai jautāts, ko viņa par to teikšot, vai nu viņa vēl liegšoties, ka tā bijis; bet viņa nu labprātīgi un nemocīta atzinās, ka viņa burvi Indu Sprīdi lūgusi D. Harjena nelaiķa sievu apburt un viņam 6 šķiliņus devusi, arī pastalu pāri solījusi, un viņas radniece, kas pie kalēja Pētera, zinot, ka viņa tādēļ Sprīdi uz viņas sētu aicinājusi, tā arī esot gabalu gaļas devusi priekšā, ko viņi kopā ar burvi apēduši, tā kā arī šī radniece esot šai lietā līdzvainīga. Magdalēna tālāk atzinās arī, ka Didrichs Harjens viņai pavēlējis savu sievu likt apburt un viņai teicis, viņš nevarot ar to (sievu) satikt, ja viņš dabūtu vienu, kas viņu noburtu, viņš dotu tam simt māru. [Seko viegli pārsvītrots teikums: teica arī, ka D. Harjens pēc savas sievas nāves ar viņu (= apsūdzēto Magdalēnu) laulību pārkāpis.]

15. jūnijā atkal zemes tiesa turēta un pilnvarnieki atkal ieradās tiesas priekšā, lūgdami, lai Magdalēnas atzišanos viņai nolasot priekšā un viņu nojautānot; tā arī notika un viņa visu atzina. Tad pilnvarnieki lūdza spriest tiesu (erkennen) pēc tiesībām (was recht). Tādēļ [zemnieku] tiesneši izgāja un izsprieda, ka Magdalēna ar savu darbu uguni pelnījusi, bet sūdzētājiem paliekot vaļa, vai viņi grib viņu apžēlot uz galvas nociršanu. Kad nu sieva žēligi lūdzās, pilnvarnieki ļāvās aizkustināties un piekāpās, lai viņa tiekot ar zobenu tiesāta.

Pēc visa tā Magdalēna lūdza, tā kā Didrichs Harjens viņu uz šo ļaunumu ar savu pavēli novedis, lai arī viņu ņemtu ciet un arī viņam spriestu savu tiesu. [Duņas acis, kā tiesa ignōrē šo ļoti motivēto prasību, sevišķi ja ievēro teikumu par laulības pārkāpšanu, par kuŗu tiešām nav sprotams, vai tas paliek protokolā jeb izsvītrots.]

6. jūlijā Vitenburgs vēl reiz ierodas tiesā un prasa Magdalēnai vēl reiz nolasīt viņas atzišanos un vēl reiz spriest tiesu. Apsūdzētā paliek pastāvīgi pie agrākās atzišanās (— droši arī pie visa par Harjenu!). Tad [zemnieku] tiesneši pēc pavēles atkal izgāja un vēl reiz iesniedza tādu pašu spriedumu kā viņu reiz. Pie tā tad arī palika, un Magdalēna tai pašā dienā saņēma savu sodu, proti tika tiesāta ar zobenu.

[299] Denn 8 Junij Anno 77. Der Eddel vnnd Erentfuest Herman Stip als volmechtiger seines Vetteren Jasper Stip vnnd der Ersam Hans Wittenborch wegen Didrich Harrienn haben beschuldiget ein weib, Magdalen genant, von Vxkull, darum, daß sie einen vntdeutschen Hinne Spride, ist im Newen gutte gefenglich sesse, durch gaben als vehr schilling zu bier, ein stuck drog flesch vnd ein par pastel darzu vormucht, daß ehr gemelte Didrich Harrien hausfrow bezeubertt, dieselb volgens inn Got vorscheidenn. Im massen derselb zeuberer, so die that gethan, außgesagt vndt bekant, Battenn dasselb Weib Magdalena peinlich zu vorhorenn, worumb sie

solchs gethann vnnnd sie desfalls zu straffen, Sagtenu auch das der zuberer zu ihr, als Magdalenen, solt gesagt haben, waß der Juncker dar zu sagenn wurd, wan ehr die fraw bezeuberte, wor zu sie, als Magdalena, ihm geantwortt, ehr fragte nicht viell nach der frawenn, ehr wolte woll, das sie bereits dar hin where, Das weib Magdalena hatt sich entschuldigt, das sie es nicht gethann hab, sonder die fraw where sunst kranck gewesenn vnnnd gestorben, Die volmechtigen aber haben zu beweis ihres vortragens gerichtlich vorgestellet die Edlen Erentuesten vnnnd Ersamen Clawes Berch vnnnd [izsv.: Hans Wittenborch] Euert Hußman, auch vnserenn mithburger, deßfalls bekentnuß der warheit zu thun, waß sie vonn denn ingetzoenen zeuberer gehoret.

[299b] Des habenn sie des Zeuberers, so im Newenn gutte sitzt, gethane bekentnuß schrifftlich ingelecht, dar neben auch weitere erklerung muntlich gethann, welche der beschuldigung gemeiß gewesen, Das Weib Magdalena aber bei ihrem vorleugnen geblieben, Wor nach die volmechtigen gefragt wurden; waß sie vonn Landtgericht entlich begerenn. Des haben sie geantwortet: Dieweil die Magdalena vber angehorte der vorgestellten Zeugen aussag die thatt noch leugnete, daß die die Frau nicht bezeuberenn laßenn, So wollenn sie gebettenn haben, das vor zu nhemen, so dem Rechten gemeiß. Den rechtfinderen ist aufferlecht außzutretten vnnnd auff die angehorte zeugknuß innzubringenn, waß das landt Recht vormach. Des habenn sie nach besprach ingebrocht, das die Magdalena darauff solle peinlich vorhoret werden, vnnnd ist denn Volmechtigenn gesagt, das die peinliche vorhorung auff kunfftigen Montag die klock vehr solle vorgehommen werden, wollen sie als dann mith dar bei sein, soll ihn ihr gefallen gestalt sein. Des haben sie bewilligt als dann zu erscheinen.

[301a] Denn 10 Junij Anno 77 ist auff negst der Rechtsfinder geschen inbringenn das weib Magdalena, so bei Didrich Harrien gedient, der beschuldigten zeuberer halben, so sie desselben Didrichs Hausfrawenn seligen sol habenn anthun lassenn, inn bei wesenn der volmechtigenn, so negstmal die anklag gethann, im peinkeller vorhoret wurdenn, vnnnd wie sie auffgetzogen vnd ein lang zeit gespannen gehangenn vnnnd ihr das jennige waß der Zeuberer im Newen gutte Hinde Spride genant auff sie bekant, als das sie ihm gebetten des Harrien hausfraw seligen zu bezeuberenn vnnnd ihm derwegen 6 fl ein stuck flisch vnnnd ein par pastel gegeben, vorgehalten, auch befragt wurden, wher sie darumb angelangt, daß sie sodans bei dem Zeuberer vorrichtenn solte, hatt sie dar auff nichts bekennenn wollenn, sonder begeret denn Zeuberer, so auff sie bekant, ihr vorzustelenn. Die Volmechtigen haben es dißmall dar bei bleiben lassen vnd das weib ferner zu vorwharen gebettenn, des wolten sie zu Schloß gehenn, vnnnd bei dem Hertzogenn zu Churlant anhalten, das dem Amptman im Newenn gutte muchte beuholenn werdenn denn zeuberer hir her zu schicken, auff daß ehr dem Weib vor gestellet vnnnd sein bekentnuß inn ihr gesicht thun mucht.

[301b] Denn 15 Junij Anno 77 habenn vorgemelte volmechtige jungsten abscheid zuvold den zeuberer auß dem Newenn gutte, Hinde Spride genant, hir her ins gerichte bringenn lassenn, der dann dem weib Magdalenn — — — vorgestellet vnnnd befragt, ob ehr nicht alda im Newenn gutte bekant, das die Magdalena ihnn gebetten Didrich Harrien Hausfraw selige zu bezeuberenn vnnnd ihm derwegen 6 schilling zu bier ein stuck fleiß vnnnd ein par pastel gegeben [(vnd) ihm fesen vonn der frawen klederen gebrocht hette vnd ob sie (ehr)]. Auch nicht zu ihm gesagt das Didrich Harrienn nhur wolte, daß seine fraw dahin where, zu welchem der Hinde Spride geantwortet, alles dermassen geschen zu seinn, Wor nach das Weib Magdalena gefragt wurde, waß sie dar zu sagenn tedte, ob sie nhu woll sodan, vor erst geschen zu seinn gelegnet, hat sie idoch volgents gutlich vnd vngepeinigt bekant, daß sie den Zeuberer Hinde Spriden gebetten Didrich Harrien selige Hausfraw zu bezeuberenn vnnnd ihm 6 fl [301c] gegeben auch ein par pastel gelobt vnnnd ihre vorwantinne, so Peter denn Schmitt hat, wuste, daß sie den Hinde Spriden darumb in

ihrer hofe gebetten, welche auch ein stücke fleischs zuvor gegeben, so sie mith dem Zeuberer zusamenn gessen, Das also dieselb ihre vorwantin an diesem handell mith schuldig. Bekante auch Weib Magdalena weiter das Didrich Harrien ihr beuholen seine hausfraw bezeuberenn zu lassenn vnnd das ehr gesagt, ehr konte sich mith ihr nicht vortragenn, konte ehr einen krigen, der sie bezeuberte, dem wolte ehr hundert Marck geben [izsvitrots: wolte hundert Marck darum geben, daß sie man auß dem wege where] [Sagte auch das Didrich Harrien nach seiner hausfrawen todte vber spil mith ihr gebraucht hette.]

Denn 15 Junij Anno 77 abermals Landgericht gehegt wurden vnd seindt die volmechtigenn wider vor demselben erschienen bittend daß jenne, waß daß weib Magdalena bekant, ihr vor zu lesen vnd sie dar auff zu befragen, wie dan geschenn vnnd sie alles zu gestanden. Dar auff dan die volmechtigen, waß recht, zu erkennen gebettenn. Des seindt die Rechtfinder außgetretten vnd außgebracht, daß die Magdalena ihrer tadt nach das feur vordienet, idoch stehe bei den Clegeren, ob dieselben ihre person mith dem schwerd begnadigen wollenn; wie nhu das weib darumb [301d] kleglich gebetten, haben die volmechtigen sich bewegen lassen, vnnd nachgegeben, das sie mith dem schwerd muge gerichtet werden.

Nach welchem allem das weib Magdalena gebetten, weil Didrich Harrien sie zu diesem vbel durch seinen beuelch gebrocht, das man ihn auch an die hant bringen vnnd ihm ebenmessig sein recht zu thun muchte.

Den 6 July Anno 77 ist obenmelter Hans Wittenborch in nhamen der Erentuestenn Jasper Stippen vnd Didrich Harrien vor gehegeden Landtgericht erschienen vnnd gebeten dem weib Magdalenen, welche loß vnd frei dagestellet, ihre hirbeuoren gethane bekentnuß vorzulesenn vnnd darauff, waß Recht, zu erkennen, wie nhu nach vorleßung solcher ihrer vorigen bekentnuß, sie dar bei bestendiglich beharren geblieben, alles also whar vnnd geschen zu sein, So seint die Rechtfinder auß beuelich abermals außgetretten vnd vorige erkenntnuß noch mals ingebrocht. Darbei es dan geblieben vnd sie, als Magdalena, im dato ihre straff entfangen, nemblich mith dem schwerd gerichtet wurden.

*

1578. gada 21. jūlijā „ein vnteudscher Andres Suke Clawin *dels* genannt so bei der Statt geboren“ [349a] tiek pratināts par savām zagļa gaitām un sīki atzīstas dažādās zādzībās divdesmit punktus. Beigās tiesa prasa, vai arī viņa sieva [Ģērda] par viņa gaitām zinājusi.

Tad viņš atzinās, ka viņa sieva viņu uz zādzību skubinājusi un teikusi, lai tikai zogot, viņa izdarīšot, ka suņi nereg un viņš nevar tikt saķerts, un šī viņa sieva varot ar burvībām labu un ļaunu darīt un arī kā ragana lidot. — Bet kad sieva tika iesaukta un pretī nostādīta, negribēja to atzīt.

[351] Des hatt ehr bekant, das sein Weib ihn zur dieberei gewitzet vnd gesagt, ehr solte nhur stelen, sie wolte es machen, das die hunde nicht bellen, er auch nicht gegriffen werden soltt, vnnd dasselb sein weib konte mit zeuberei gutt vnd boß thun, auch vor ein *Raggen* fliegen. Das weib aber, als sie zujegen gestellet, hat sodans nicht zu stellenn wollen.

26. jūlijā tiesa noraksta protokolā, ka sieva liegšanās dēļ jāpārbauda ūdenī un jāliek mocīt:

[352b] Das weib weil es das jenne, so ihr mapn auff sie bekant, inn gutte nicht zu stehenn will, soll sie aufs wasser geruffen vnnd gepeinigt werden.

Tas izdarīts 29. jūlijā parastajā burvju izmēģināšanas vietā Sarkan-
daugavā (sk. A. Bulmerincq, *Vier Bücher der Landvogtei* I 121, kur var
lasīt pareizu apsūdzības atkārtojumu un arī, ko kungi un bendes turpat va-
kariņās apēduši).

Ūdenī Ģērda nav grimusi, tomēr izturējusi mocības, neko neatzīs-
toties:

[352a] Denn 1 Augusti, Anno 78 ist des Andres Suke Clavin *dels* sein weib,
Gerde genant, dar auff ehr hir beuor bekant, vnnnd sie vmb erkundigung willenn
ihrer schult oder vnschult gesterenn auf wasser gewurffen, aber nicht vnter gegangenn,
im peinkeller vorhoret, auch gepeinigt wurdenn, zu bekennen, waß sie mith
begangener Zeuberei außgerichtet, whenn sie beschedigt vnnnd wormit vnd wor durch
sie sodans zu weg gebrocht: Ob sie nhu woll ein zeit langk gespannenn gehangenn,
hatt mann ihr idoch vor diß mhall nichts abhaben konnen.

Turpinājums nozaudēts, bet no jau pieminētās rēķinu grāmatas da-
būjam zināt, ka tā sodīta tikai ar izraidīšanu:

12. augustā iepriekš minēto burvi bende izraidīja no pilsētas tiesas un
pārveda pār Ādažu tiltu.

12 Augustus war die vorige gedachte Toversche dorch den ScharpRichter uth der
Stadt Marckede verweiseth und aver der Neigermolschen Brugge gebracht. (Bulme-
rincq I 123.)

*

1582. gadā tiek tirdīta kāda zagļu banda, un viens no šiem, Indriķis
(Henrich), 28. novembrī pratināts, labprātīgi atzīstas, ka viņi savās gai-
tās lietojuši to pašu burvību, ko Klāviņa dēla sieva 1578. gadā:

Kad viņi savās zagļu gaitās gājuši, neviens suns uz viņiem nerējis, un
to viņi esot mācījušies no vienas vecas sievas, kas dzīvo pie Plēkas. Dara
tā: apiet trīsreiz ap sētu un met akmeni uz jumta, ja tad neviens suns nereg,
tad viņi droši iet iekšā, bet kad viņi savu nodomu izdarijuši un atkal iet
prom, tad ņem trīsreiz zemes un met aēgārnīs atpakaļ, tad viņi droši, ka
tiem nevarēs dzīties pakaļ.

[397] ... wen sie vf ihre Dieberey sein ausgegangen, das sie kein Hundt ahnge-
bollen hab, vnnndt sollen solches von einem alten Weibe geleret haben, die sich bei
einen Pleck genant, vfheldt. Also: Sie gehen 3. mhal vmb den hoff, vnd werffen
einen stein vfs dach, wen dan kein hundt belt, so sein sie sicher hinzuzughan, Wen
sie aber ihren willen begangen haben, vnd von deren wiederumb gehen, so greiffen
sie 3. mhal in die erden, vnd werffens also ruckling vonn sich, so seindt sie sicher,
das man ihnen nicht volgen kann.

Šās burvju mākslas devēja sieva arī tūliņ sadabūta ciet, saucas Kat-
rīna no Burtniekiem un taisnojas, ka esot vārdus teikusi (tā tad ir bijusi
kāda burvību formula), bet nedomājusi, ka šie ļaudis ar to ko ļaunu da-
rīšot:

[404d] Chatarina das Weib, worvon sie die Kunst gelhernet vndt eine Wiese
darfur endt pfangen, vorgestellet, welche bekant, das sie die wortte zu ihnen geredett,
idoch nicht der meinung, das sie was boses darmit außgerichtten sollten.

(Wiese laikam jāsaprot lejasvācu valodā: ... no kuņas viņi vienu *paņēmienu*
[= Weise] burvībai dabūjuši, nevis „un kuņa no viņiem vienu pļavu par to dabūjusi“.)

Blakus iepriekšējā lapas pusē atzīmēts burvības paņēmieni:

Jāņem miroņa sega un no tās jāiztaisa cilpa (linga), ar to jāsviež akmens uz jumta, tad tai mājā cilvēki un suņi gulēšot kā beigti.

[404c] NB. Man soll die matte von einem dhotten menschen nhemen, daruon eine slenge machen vndt darmit den stein vfs dach werffen, alssdhan sollen die menschen darein, auch die hunde, whe dhotte liegen.

10. decembrī Katrīna pratināta mokās un izteikusi apmēram to pašu. To, ko viņa zagļiem mācījusi, viņa esot citur kur (Vidzemē, laukos) no ļaudīm dzirdējusi un stāstījusi to tikai pa jokam, nedomājusi, ka to izlietos jaunā nolūkā.

[404g]: Ein Weib Catharina von Burtnick genant gepeinigt worden, vnd hat bekhandt, Wie volget: Erstlich gestehet sie zu, das sie binlandes von andern leuthen gehört hab, was sie den gedachten Kerrlls geleret hatt, das man sie nicht greiffen kann, aber sie habe nicht gemeinet, das sie was böses mit thun solten, den sie es in Schertz gegen sie geredet hatt.

Vairāk nekās neseko; nav arī atrodams tiesas nolēmums par šo Katrīnu no Burtniekiem. Varbūt viņu izraidīja.

*

Nepilnīgajā aktu krājumā zudis iesākums kāda Salaspils apgabala burvja apsūdzībai 1583. gadā. Tā vārds rakstīts ļoti nevienādi, vispirms rindā ierakstīts (netiešais locījums) Schurlen, tas izsvītrots un izlabots: Surnen, bet tālāk palicis nepārlabots pirmais rakstījums ar Sch un l, otrā protokolā rakstīts Zurne (izsvītrojuma, kā liekas — Zurle, vietā), citur Surne; visdrīzāk tā tad vārds jālasa ar *Surn-*; var jautāt, vai šis „Jan Surne“ nav tas pats „Jann Schurnouwen“ (netiešais locījums), par kuŗu 1580. g. atraidīts dzimtkunga izdošanas pieprasījums (sk. Bulmerincq, *Mitt. XXI*, 264°). — Tā kā pirmā galvenā sūdzība laikam nav atkārtota, nedabūjam labi zināt, kādu ļaunumu šis Surne ar savu burvju mākslu īsti padarījis.

1583. g. 7. septembrī zem virsraksta Wegen des Zauberers iesākas [414b] Andres Seneß abermalß erschienen contra Jan Surnen vnd zu beforderung seiner vorigen angestellten Klage angemeldet — diezgan nenozīmīgas lietas, arī mēģinot iedomāties burvības ticētāju viedokli; var minēt, ka „Schurlen“ (neizlabots!) pagājušā pavasarī atnācis pie sūdzētāja, nožēlojis viņu par zirga nobeigšanos un vēl pieteicis klāt: man žēl tevis; sūdzētājs jautājis, kādēļ tad viņš šo žēlojot, tā esot [Dieva] rīkste. Aiz tā bez pārejas uzreizi teikums: Ich solte dir eben so thun alß deinem Pferde. Laikam taču jāsaprot, ka burvis tā teicis: „Man vajadzēja tev tāpat darīt kā tavam zirgam“ un tā netieši atzinies par zirga nobūrēju.

Arī liecinieka Miķeļa Iguņa (Michel Iggonnen, ak.) izteicienos grūti saprast, kas tiek apsūdzētam pārmests. Apsūdzētais viņam kādreiz teicis, kur varēšot atrast drēbes, kas viņam bijušas nozagtas, proti Andreja Runča (? — Runzen?) mājās, bet liecinieks nav šo norādījumu pārbaudījis. Kādreiz apsūdzētais teicis: lai Runcis (?) strādā kā strādādams, viņam tikpat

nekā nebūs (laß Runzen arbeiten: was er arbeite: er soll gleichwoll nichts haben). Tas laikam tad nozīmē, ka Surne Runci nobūris.

9. septembrī apsūdzētais (Jan Zurne aus dem Kircholmischen gebiethe) pratināts moku kamarī [417], atzīstas zādzībās un blēdībās, un savu slimo brāli, kas negribējis mirt, viņš esot ar slotas kātu pa galvu piebeidzis, bet par burvībām nav nekā. Otrreiz 14. septembrī viņš atkal atzīstas par brāli un ka viņš lielajā „miršanā“ (tā vāciski, latviski laikam „mērī“) 1552. gadā izlaupījis bišu kokus, tādēļ viņš neesot varējis ūdenī grimt (das ehr im sterben den leuthen die Immen ausgeworffen habe, deshalb habe ehr vffm waßer nicht zugrunde gehen können).

Starplaikā tā tad noticis ūdens izmēģinājums, un bende, kā jau parasti, pratis aizkavēt grimšanu. Turpmāk būs daudz piemēru, ka apsūdzētais atzīstas kādā kriminālnozieģumā, lai izskaidrotu, kādēļ viņš nav grimis.

Šis Surne šķiet ārkārtīgi cietis no mocībām: noprotokolēts, ka teicis, viņš būtu pats noslīcinājies, ja to būtu iepriekš zinājis. Beidzamo reizi 12. oktobrī [415b] minētais Jānis Surne atkal pratināts un apstiprinājis visu, ko agrāk atzinies, tikai savu brāli viņš neesot vis nogalējis (vmbgebracht). Zemnieku tiesnešu atzinums visai nenoteiktos izteicienos, taču — par nāves sodu (mums jājautā, vai nenoskaidrotās slepkavības vai burvības dēļ), tikai nododot šo lietu tiesas (eines Erbarb Gerichts) galīgā izšķiršanā.

*

Pa šo pašu starpu iesākas cita — pati lielākā lieta, ko mēs šoreiz apskatīsim.

[417.] un [418.] lapa ir viena moku kampaņa protokolu loksne, [417.] viena slejiņa aprakstīta par Jan Zurne 9. sept., bet [418.] lapā tai pašā dienā iesākts:

9. septembrī 1583. g. Arī vienai sievai, Anna Zile vārdā, draudēts ar mokām, bet negribēja neko atzīties; viņa vēl nav arī tiesā noklausināta.

11. oktobrī pēc zemes soģa kunga pavēles minētā sieva, kas apsūdzēta burvībās, ir mocīta un atzinās, ka viņai daudzkreiz bijusi griba savu vīru likt citiem ļaudīm nogalēt, jo viņš visu viņas nabadzību aprijis, bet viņa nekad to nespējusi izdarīt; vairāk neko negribēja atzīties. [Tas ir liels retums, ka protokolists saka „neatzinās“; pastāvīgais „negribēja atzīties“ zīmīgi raksturo tiesas viedokli.]

[418] Den 9: Septemb: Aō etc. 83. Desgleichen auch ein Weib, Anna Syl genant, mit der Tortur bedrāwet worden, aber nichts bekennen wollen, ist auch noch nicht gerichtlich verhört.

Den 11. Octob. Aō. 83. Ist aus befhelich des H. Landtvogts oben gedachtes weib mit der tortur vorgehomen worden, welche mit zauberey bezichtigt ist, vnd hatt bekhandt: Das sie offtmals in willens gehabt, ihren eheman, dieweil ehr alle ihre Armut verzert hat, durch andere leuthe vmbzubringen, habe es aber niemals zuwegebringen können. Hatt sonst nicht mehr bekennen wollenn.

Turpinājuma trūkst pa vairāk mēnešiem, nākošā uzglabātā lapa ir datēta 1584. g. 13. janvārī, bet tā kā apsūdzētā figūrē kopā ar daudz ci-

tiem nākošā maija un jūnija izmeklēšanā, tad acīmredzot šai pirmā reizē viņa, vismaz pagaidām, palaista vaļā.

Maijā iekļūstam uzreizi *medias in res*, zuduši varbūt sākumā protokolī, gluži kā vidū, kur dažus zudumus varam pierādīt. Anna Zile tomēr nav 1584. gadā ne vienīgā, ne arī viena no centrālām personām; uzglabātos protokolos tā parādās tikai pēc pirmo piecu upu sadedzināšanas. Varētu domāt arī, ka priekš 6. maija nav zaudētu šās lietas protokolu: ka vienkārši soģis bez sevišķa sūdzētāja uz vispārēju baumu pamata licis bendem sākt pratināt Elzu Miežiti un ar tās izteicieniem iepīti turpmākie, kā tas skaidri redzams par Gažo Annu no Pleskova muižas, Rumbas Madlienu u. t. t. Tomēr izteiciens „den man, welcher in gottes gewalt lege“, liek domāt par kādu noteiktu mirēju, kas atzīts par burvību upuri, un Klāviņš tiek sākts tirdīt bez kāda norādījuma par iemeslu, u. t. t.

1584. gada 6. maijā viena latviešu sieva, Elza⁸ vārdā, no Tērbatas pēc zemes soģa kunga pavēles ņemta priekšā mocīt, kas bijusi burves slavā. Tā atzinās: ka viņa neko ļaunu, bet tikai labu varot darīt, kad, piemēram, kāds pārrāvijs (izsvītrots: tāpat kad bērņus ļaunais mocījis). Tāpat atzinās, ka viņas vīrs arī [burvju] mākslu pratis. Tāpat atzinās, ka viņa to vīru, kas tagad Dieva varā (t. i. — miris), apbūrisi.

⁸[427] Denn 6. May, Anno 84. Ist ein vndeutsch weib, Else geheiffen, von Dörppte, aus befhelich des herrn landtuogts mit der tortur vorgehenommen, welche mit Zeuberey beruchtiget gewesen, welche beklagt: das sie nichts böses, sondern alles gutts thun köntte, wan sich etwa ein vmb leibe verbrochen hette. [Izsv.: Item wan die Kinder mit dem bösen geplagt worden.] Item: bekhandt das ihr Man von der Kunst köntte. Item: hatt zugestanden, das sie den man, welcher in gottes gewalt lege, bezeubert hette.

Turpat blakus slejā 2. roka¹⁰ piezīmējusi divus vārdus, kas arī tiesai priekšā ņemami (vai nu Elza uz tiem norādījusi, vai cits iemesls):

[427] Tylttin *ebowitz* Jacob.

Auf dem Plesskowschen hoffe Anna ein langk weib. Ihr man heist Bernt.

Tiltiņa iebūvietis Jēkabs laikam būs tālāk uzvārdā minētais Piģis jeb Piģītis, par Gažo Annu, Bernta sievu, daudz lasīsim.

Lapas otrā pusē [427b] sākts rakstīt un tūliņ izsvītrots: [Ist ihr mann gepeiniget worden]. Patiesi tur laikam aizsākts 9. maija nopratinājuma turpinājums, kas nākošās lapas otrā pusē [428c] iesākas tādiem pašiem vārdiem. Bet sekosim nopratinājumu gaitai.

9. maijā Elzai atkal draudēts ar mokām, un viņa teica, ka esot velnam pavisam padevusies, tāpēc nevarot vairs no tam atrauties, un viņa esot to

⁸ Tālāk atrodam arī viņas uzvārdu Miežite (jeb Mezite); 23. maijā viņa notiesāta uz sārta un 25. sadedzināta.

⁹ 1. roka — tā apzīmēšu protokolistu, kas rakstījis pirmās lapas līdz nākošai atzīmei par rokkrakstu. Tas ir skaidrs, no tagadējā „vācu raksta“ maz atšķirīgs, vairāk 17., nekā 16. gadu simtenim raksturīgs. Varētu būt kāds jaunāks sekretāra paligspēks.

¹⁰ sk. tālāk 182. lp. ²⁵.

vīru (— mums nezināmo mirēju) pati apbūrusi (— un ne citam kādam likusi apburt), tāpat viss, ko viņa tiesas priekšā atzinusies (6. maijā) esot taisnība, un arī viņas vīrs protot mākslu.

[428] Den 9. May, Anno 84. Ist das Weib Else wiederumb mit der tortur bedrauet worden, vndt gesagt, sie hette sich dem deuffel gantz ergeben, derhalben hette sie es nicht laßen können, vnd sie habe den Mann selbst bezeubert, Item. alles was sie zur gerichte bekandt habe, das sey alles whar, vnd könne ihr mann mit von der Kunst.

Arī viņas vīrs Indriķis¹¹ ņemts priekšā, bet neko negribēja atzities. [Tad novilkta svītra un turpinās]: Vēl Elza atzinās uz (t. i. apsūdzēja) Rumbas Madalienu¹², 2) Katrīnu¹³, kas dzīvo ne tālu no tās, 3) ne tālu no tās pašas vietas vienu Indriķi¹⁴ vārdā, pie Otto fon Mepena kga muižas, un 4) Grindulieni¹⁵, tie esot visi līdz ar viņu tai pašā sabiedrībā lidojuši, un (5) Piģis¹⁶ esot viņu bundzinieks bijis, kad viņi Lieldienu ritā pie āķa (?) Augstajā kalnā¹⁷ sapulcējušies. Vēl viņa atzinās uz (6) Tomu¹⁸, kas dzīvo vecā Padēla muižā, ka tas esot Vītanga kundzei nodarijis, ka tai nebijis nekādas rasmes ar lopiem; vēl uz (7) Zumpja¹⁹ sievu un uz vienu Otinga muižā (8) Katrīnu²⁰ vārdā atzinās, ka tie arī līdzī laidošies un Katrīna esot viņu vadone. Tāpat uz (9) Mārtiņa Trenča sievu²¹ atzinās. [Tā lieta aug kā lavina!]

[428c] Auch ist ihr Mann Henrich vorgehommen worden, aber nichts gesthen wollen.

Noch hatt die Else bekhandt, Auff Rommes Madelene, Catharina, nicht weit von diser whonendt, auch nicht weit von disem ortt einer Henrich geheissen, im Kirchholmischen gebiethe, bey H. Otto von Meppenn seinem hofte whonendt, vnd die Grindelingsche, dise sollen alle mit ihr in ihrer geselschafft geflogen sein, Vnd soll der Picke ihr trommelschlegler gewesen sein, whan sie sich auff dem Ostermorgen ahn dem hacken auf dem hohen berge vorsamlet haben.

Noch auff einen bekhandt Thomas, auff der alten Padelschen hofte whonendt. das derselbige der fraw wittingschen ahngethan habe, das sie kein gedeyen ahn ihrem vihe gehatt. Noch auff Sumpen sein weib, vnd eine auff Ottingshoffe Catharina geheiffen, bekhandt, das die auch sollenn mit geflogen sein, vnd soll die Catharina ihre furerin sein. Item.: Auff Merten Trentzen sein weib bekhandt.

¹¹ Notiesāts un sadedzināts reizē ar sievu. Viņa pratināšanas protokoli pa lielākai daļai nozuduši.

¹² Elza to vairākreiz min, tomēr tiesā netiek vesta.

¹³ jeb Kača, kā Miezīte to 23. maijā min un apsūdz. Nav tiesā saukta.

¹⁴ Arī to Miezīte vēl reiz min.

¹⁵ Minēta vēl tālāk, bet nav redzams, ka tiesāta.

¹⁶ Daudz minēts un pratināts, sprieduma nav; varbūt, sadedzināts 23. maijā.

¹⁷ Pie Daugavgrīvas. Bulmerinks domā, ka dažādos dokumentos Augstais kalns neesot droši identificējams (*Vier Bücher*, II, 251). Varētu domāt, ka burvji pulcējas pie kāķa Karātavu kalnā, bet rakstīts „ahn dem hacken“, „vffen haken“. Šai prāvā burvji pulcējas lieldienās (sk. arī 186. lp.); otrā — ziemassvētkos, sk. 194. lp., bet pēc Katrīnas Švogsteres 1576. g. — Jānos.

¹⁸ Vairāk nav minēts.

¹⁹ 25. maijā sadedzināta.

²⁰ Daudz minēta, sākumā saka citiem acīs, vēlāk stingri liedzas par visu. Sprieduma nav, jādomā, ka notiesāta otrā vai trešā partijā.

²¹ Elza vārdā. Jādomā tāpat kā par iepriekšējo.

15. maijā tika mocīta Anna²² no Pleskova muižas, kas teica, ka viņa devusi otrai sievai kaulu drudžam²³, bet citu visu, ko Elza viņai acīs sacīja, tā noliedza; tomēr beigās teica, ka rītu viņa atzišoties. [Aiz šiem vārdiem izsvītrots teikums, kur var saprast: ka viņa Dobelē cietumā sēdējusi, tas noticis.... (svītrojuma nesalasāms vārds, beidzas ar -rey) dē].]

Klāviņš²⁴ arī mocīts, bet negribēja neko atzīties.

[428] Den 13. May Aō 84. Ist die Anna auff Pleßkouer hofe gepeiniget worden, welche gesagt, das sie dem andern weibe den Knochen für das febers geben habe. Aber das ander alles, so ihr die Else ins gesicht gesagt, hat sie geleugnet.

Doch zuletzt gesagt sie wolte es morgen bekennen.

Item: Der Clawin auch gepeiniget worden, aber nichts bekennen wollen.

15. maijā Gaŗā Anna no Pleskova muižas atkal priekšā ņemta un labprātīgi atzinās, ka viņa piederot līdz ļaunajā sabiedrībā un esot mākslu priekš gada iemācījusies no Elzas Miezītiēnes, kas to viņai ar dzērienu piedarījusi; pēc tam viņa esot četrreiz tai līdz laidusies uz kalnu pie Daugavgrīvas, lai tur un arī pa ceļam darītu ļaunu cilvēkiem un lopiem; viņa pati neesot pa visu visam neko vairāk kā vienu teļu nogalējusi, tādēļ viņai arī reiz bijis jāēd vārdes, jo viņai nekā cita nebijis. Atzīstas arī, ka Piģītis viņu bundzinieks, stabulnieks un vecākais esot un liels mākslinieks. Ārī, ka visi, uz kuņģiem Elza Miezīte atzinusies un kuņģi tiesā (arestēti), ir mākslas dalībnieki. Vairāk viņa ar labu negribēja atzīt un novesta atkal savā vietā.

²⁵[429] Aō 84 Den 15. May. Die Lange Anna von der Pleschouweschen hofe ist widervmb vorgehommen vndt hatt in der gutte bekant: das sie mitt in die bese gesellschaft gehorigh vndt hab die Kunst von der Else Mesitten Weibe vorm Jhar gelernet, welche ihr die Kunst im druncke zugemacht, worauff sie viermall mit ihr geflogen auf den berch bei Dunamunde zu dhem Ende dhaselbst auch vntterwegen Menschen oder vhe boses zuthun, sie aber hab in alles nicht mher alsse ein Kalb vmgebracht, derwegen sie auch einmall, dha sie sonsten nichts gehabt, Poggen fressen müssen, [429b] Bekendt auch, das der Pickyt ihr Trummelsleger, pfeiffer vndt Elterman sei, vndt ein groß Kunstener. auch das alle die worauff die Else Mesitt bekant, vndt ihm gerichtte, ihrer Kunst gemess. Sonsten hatt sie zu der gutte nichts fernier bekennen wollen, ist widerumb ahn ihren ortt gebracht,

Elza Mārtiņa Trenča sieva atzinās mokās un pēc tam, ka viņa mākslas dalībniece un esot to mācījusies izgājušu ziemu no Kurbja sievas²⁶ Maijas vārdā un Kaijas sieva Kača²⁶ esot ar viņu sabiedrībā, kas abas trīs vai četrreiz viņai līdzī lidojušas, un esot viņām māksla ar alu²⁷ piedzerta; bet viņa neesot neko ļaunu darījusi. Taču viņa gribot apdomāties līdz rītdienai, kas

²² Tā saucamā Gaŗā (dažreiz latviski, dažreiz vāciski) Anna, 25. maijā sadedzināta.

²³ Neskaidra lieta.

²⁴ Daudz pratināts, sprieduma nav, bet laikam sadedzināts.

²⁵ Šeit protokolu sāk rakstīt 2. roka — ļoti stipri stilizēts 16. g. s. rokraksts, lieli skaidri burti, bet tādā izskatā, kādu tagad (kopš 17. g. s.) vairs nepazīst, un tā arī Volteris iespējis izlasīt „Trentzen“ par „Greuthen“, „Busch“ par „Fisch“...

²⁶ Šās abas Trencē min divas reizes, kaut gan ne vienmēr to pašu stāsta. Pēdējā vietā Kurbīene nosaukta par Dārtu, ne Maiju; trešo reizi vārds nemaz nav minēts.

²⁷ Tautas tradīcija zina, ka vilkača amatu tā cilvēkam uzsūta, par citām burvībām tas nav parasts, bet šeit to gandrīz katrs saka.

viņai tika atvēlēts. Bet lūdza apcietināt abas minētās un arī Jēkaba un Indriķa Trenča sievas (savas ietaļas!)²⁸

[430] Else Martten Trentzen Weib hatt in vnd nach der peine bekant: das sie der Kunst gemess vndt hab den vorgangenen Wintter von Kurben Weibe, May geheissen gelernet, vndt Kayen sein Weib Kattze sei mitt ihr in der gesellschaft, welche beide drei oder viermahl mitt ihr geflogen, vndt sei ihnen die Kunst ihm Drunckbyer zuge-drucken worden. Se hab aber kein boses gedhan, idoch wollte sie sich bedencken, biss auf den Morgen Tagh. welches ihr nachgegeben. Batt aber die beiden obgedachten [Weiber], auch des Jacob vndt Heinrich Trentzen Weiber gefencklich einzu-ziehenn.

Dārta, Zumpja sieva arī ņemta priekšā un mokās izklausināta, bet ne-gribēja neko atzīties, tikai prasīja konfrontēt viņu ar viņas apsūdzētājiem.

18. maijā šī Dārta atzinusies, ka viņa priekš pieciem gadiem no Otinga muižas Katrīnas mākslu iepēmusies. Viņa esot varējusi laisties un arī esot daudzreiz tai līdz skrējusi un ēdusi līdz no tā, ko šī laupījusi; citādi viņa neesot nekādu ļaunu darijusi.

[430b] Dorothea, des Sumpen Weib ist auch vorgehommen vndt peinlich vor-horett, hatt aber nichts bekennen wollen, besondern hatt begertt ihr ihre ahnlegere vorzustellen.

Den 18. Maij. Ist diss weib Dorothea widerumb vorgehommen, vndt hatt bekant, das se vor funf Jharen von der Cathrinen auf Ottinges hoffe die Kunst gelernet das sie hab fliegen können, whe sie dhan auch zu viellmhalen mit Ihr gepflogen, vndt, was sie gerobet, mitgefressen, Sonsten hette sie kein boses gedhan.

16. maijā sekretāra Laur. Eichs²⁹ rakstītā tiesas sēdes protokolā (Im Landgerichte) pirmā vietā ir īss ieraksts:

Garā Anna tika ar labu iztaujāta un sevišķi viņa apsūdz Miezīteni.

[434a] Die Lange Anne guttlich befragt vnd sonderlich beschuldigt sie die Mesitsche.

Pēc tam ieprotolēta kāda cita civillieta un tad nāk kāda lieciniece no malas pret Zumpieni. Citādi visu laiku šeit tikai apsūdzētie cits citu aprunāja.

Tekla, Anša Jaunzemja sieva apsūdz Zumpieni, ka tā pati viņai acīs teikusi, šī esot viņai visu ļaunu un nelaimi nodarījusi, un tas arī esot tā iz-rādījies, jo viņai ne tikai lopi, bet arī labība ļoti sika izdodoties. Vienreiz šī sieva esot ar pūriņu apgājusi ap viņas sētu un pakšiem (ēkām) un tad to nolikusi uz tūruma un tur atstājusi. Tāpat arī viņai Elza daudzreiz teikusi, ka taisni Zumpiene šai esot nelaimi uzbūrusi.

Tekel Hans Jowen semmen weib die Sumpsche beschuldigt, das sie ir ins ge-sicht gesagt, das sie ir alles Vbel vnd vnglück zugefuegt, welchs sie auch dan in war-heit verspüret, dann ihr nicht allein ihr vie, besonder auch ihr Korn gahr klein ge-deie. Dann eines mahls daßelb weib mit einen Lofken vmb ihren hoffe vnd ecken, vnd daßelb löfchen vff dem Acker niedergesetzt vnd daselbst bleiben laßen. [434b] Item, maßen ihr die Else das weib zu viel mahlen gesagt, das eben die Sumpsche ihr das vnglück zugefuegt.

²⁸ Tiesa, šķiet, to nav ievērojusi.

²⁹ Tas ir 3. rokraksts šai lietā, stipri līdzīgs pirmajam, tikai Eichs raksta daudz pavisāk.

Nākošā punktā viens no zemnieku pagastu vecākajiem apsūdz vēl vienu burvi, ko tiesa uz viņa ierosinājuma jau likusi apcietināt.

Kilke apsūdz Andreju, apcietināto burvi, ka priekš gada, kad viņš ar Jaujēnu dzīrojis [? jeb tiešām kāda organizēta ģilde? kāda zvejas draudze?], šis Andrejs izteicies, šis viņam reiz iegriezīšot joku, ka viņš un viņa bērni savu mūžu pieminēšot, — un nu viņam arī esot ļoti daudz ait, vēršu un govju vilki saplēsuši. Kad nu tas pats Andrejs ar Aķēna (?) kalpu (?) braukuši uz Ādažiem, viņš esot lielījis: nu šis esot ar Kilki izlidzinājies (atdarījis). Kā, nu Aķēna kalps (?) jautājis, ko tad šis Kilkem padarījis, viņš atbildējis, šis esot līcis viņam lopus saplosīt.

Apsūdzētais to neatzina.

Vēstnieks Lapsa uzdod: kad viņš apsūdzēto saņēmis ciet, tas teicis savai sievai: „Ar Dievu, lai Dievs dod tev labu rītu, tu nu mani vairs neredzēsi, viņš mani novedīs moku pagrabā. Un Kilke to man ir izdarījis”.

Kilke beschuldigt izt Andres den eingezogenen Zeuberer, das furm Jhar, da er mit Jowiahn gilde gehalten, sich derselb Andres hette vernehmen laßen, er wolte im ein mahl einen Poßen reisen; es solte ehr vnd alle seine Kinder ihr lebenslang gedenden. Nun wahren ihm folgens fast viel schaff, ochsen vnd khue vom wölffen zerrißen. Wie nun derselb Andres mit Aken Knechte³⁰ nach der Newer Muhl gefharn, hett er sich gerühmet, er hette nun mit Kilken sein schart außgewetzet, wie nun der Knecht³⁰ gefragt, was er dann dem Kilken gethan, hette er geantwortet, er hette im sein Vieh redlich zerreisen laßen.

Beclegter wahr deßen nit gestendig.

Lapze der *westnick* zeigt an, da er den Beclegten gefangen, er zu seinem Weib gesprochen haben soll: Ade godt gebe dir einen gutten Morgen, du siehst mich nimmer mehr, sie werden mich in den Pein Keller fhüren, vnd Kilke hatt mirs angerichtet.

Pašā protokola sākumā ir malā piezīmēti vārdi:

[434] Grudelingsche

Rumbe Madlen

das Weib Catrina von Ottingshoffe daruber Gert Hanneman thut clagen.

Šādas piezīmes (kā, piem., arī [427]) laikam atspoguļo dažas tiesas apspriedes. Šai gadījumā tomēr pirmās divas nav pratinātas, un arī par Hannemaņa sūdzību nekas nav atrodams.

18. maijā ņemts priekšā arī pats (burvju) vecākais Jēkabs (šis vārds pierakstīts klāt malā) Piģītis, bet liedzis, lai gan Elza Miezīte, Gaŗā Anna un Otingmuīžas Katrīna viņam pastāvīgi sacīja acis, ka viņš līdz laidies, viņām spēlējis un viņu vecākais bijis. Pēc tam viņš divi reiz uzvilks augšā (mocību veids), bet ir tad neko negribēja atzities.

[431] Eodem dato ist der Elttermann Jacob Piggitt auch vorgehenommen, hatt aber vnahgesehen die Else Messit, die *Garre* Anna vndt Catharina von Ottingeshoffe ihm inss gesichte bestendigst gesagt, das er mit ihnen gepflogen, ihnen vorgespielet vnd ihr Elttermann gewesen, worauf er zu zweyen mhalen aufgeholett, hatt aber vbermalss nichts gekennen wollen.

20. maijā Gaŗā Anna atkal saukta priekšā un ar labu atzinās, ka viņa līdz laidusies. Tad viņai prasīja, kā tas var būt, ka viņi varējuši skriet pa

³⁰ Gandrīz būtu jālasa Kneht abās vietās.

gaisu, un viņa teica, ka miesa paliekot uz vietas un velns aizvedot tikai dvēseli prom (bet papriekšu ir uzrakstīts taisni otrādi). [Tiesa savā teoretiskā interesē bieži uzstāda tādas dziļus jautājumus par burvju mākslu, kur apsūdzētiem atliek tikai improvizēt. Ja kāds nav pietiekoši apķērīgs, tad atkal protokolē, ka „negribēja atzīties“.]

²¹Den 20. May Anno 84. Ist die Garre Anna wiederumb vorgehomen worden, welche in der guette bekhandt, das sie mit geflogen sey, dharauf sie gefragt worden, wie es keme, das sie fliegen köntten, hat sie gesagt, die Cörper [izsv.: Seele vietā] bliebe auff der Stette vnd fhurete der deuffel also nur die Sele [izsv.: den blossen Cörper] daruon.

Tāpat viņa teica Piģītim acīs, ka viņš līdz laidies, bet viņš negribēja to atzīt.

Jēkabs Piģītis arī atkal mokās pratināts, bet pa visu visam gluži nekā negribēja atzīt.

[431b] Item: hatts den Jacob Pickit ins gesichte gesagt, das ehr mit geflogen sey, Welches ehr nicht gestehen wollen.

Der Jacob Picki(et)²² auch wiederumb peinlich verhort worden, aber gantz vnd gar durchaus nichts bekennen wollen.

Tāpat Dārta Zumpiene arī tika uzvilka augšā, bet nekā negribēja atzīt, bet gan visu atsaucā [mokās!], ko agrāk bij [no laba prāta!] atzinusies. Un Otingmuižas Katrīna viņai sacīja acīs, ka viņa laidusies līdz. Taču viņa beidzot atzinās, ka laidusies līdz. Katrīna arī teica, ka daži zelli no pilsētas līdz bijuši sabiedrībā, bet viņa nezināja to vārdu.

Item: Dorothea des Sumpen Weib auch auffgezogen worden, aber nichts gestehen wollen, sondern alles, was sie vorhin bekhandt, hatt sie wiederruffen. Vnd hatts ihr die Catharina von Ottingshoffe ins gesichte gesagt, das sie mit geflogen sey. Doch hatt sie es letztlich zugestanden, das sie mit geflogen. Es hat auch die Catharina gesagt, das etzliche gesellen in der Stadt mit in ihrer geselschafft wheren, wuste aber ihre nhamen nicht.

Elza Mārta Trenča sieva mokās atkal noliedza visu to, ko viņa agrāk bij atzinusies un negribēja vairs neko zināt.

Else, Merten Trentzen sein Weib hatt in der pein alle dasjenige, was sie vorhin bekandt, wiederumb geleugnet, vndt von nichts wissen wollen.

Turpinot izmeklēšanu, 22. maijā pieci apsūdzētie pārbaudīti ūdenī, un noticis viens no retajiem gadījumiem (vienīgais, ar ko atceros sastāpies), ka kāds izmēģināmais arī grimis, pie tam trīs reiz.

²³[432] Den 22. Maij A. 84. Ist die Sumpische, Item des Martten Trentzen Weib, Auch der Clawin, vndt der Andreas, welchen Killeke setzen lassen (= ko K. licis apcietināt), auffes wasser gewörfften vndt habenn nicht vnttergehen können.

Der Piggit aber ist dreimhall zu grunde gegangen.

Šis pats pārbaudes rezultāts otrreiz piezīmēts arī ²³[434d] lapā.

²¹ [431a] turp. Atkal 1. roka.

²² Rakstīts Pickiet un tad beidzami burti nosvītroti. Ka vārds ir *Piģ(it)is*, nav šaubu. Svārstība starp deminūtīvu pamatvārdu, parasta vēl tagad; ir tuvi radi Krievs un Krieviņš, tāpat kā dažkārt Bergs un Kalniņš.

²³ 2. roka.

Ja pieņemtu, ka kādu laiciņu agrāk ir ūdenī mesti Mieziši (Elza un Indriķis) un Gaŗā Anna, par kuŗiem tāda protokola nav, tad kopā šie varētu būt tie astoņi burvji, kas minēti kādā 1583.—84. gada bendes rēķinā:

8 thouerers in der Depena vpt Water laten smiten 1 mck (= 8 burvji Sarkandaugavā ūdenī mesti — viena mārka); sk. G. T[iebma]nn, *Rigaische Stadtblätter* 1813, 181—3.

Tikai tai pašā rēķinā ir prasītas vēl 12 mārkas par astoņu burvju mocīšanu, „kas pēc tam atkal palaisti vaļā“, un 4 mārkas par vienas sievas sadedzināšanu burvības dēļ. Tā tad varbūt tas viss zīmējas uz citu lietu tai pašā laikā. Zinām, piemēram, ka 1584. gadā sadedzināta Stankuliene (sk. tālāk 194. lp.).

23. maijā moku pagrabā turpināta pratināšana. Dārta Zumpiēne atzinusies, ka iemācījusies lidošanu priekš pieci gadi no Otingmuižas Katrīnas, bet pirmos divus gadus neesot neko ļaunu darijusi, vēlāk tad viņas abas lidojot esot nogalējušas divus bērnus. Bet kad tiesa sāk interesēties arī, kā tad tādu mākslu mācās un kam tie bērni bijuši, tad viņa vairs nav zinājusi ko atbildēt, un tiesai atkal jāprotokolē, ka nav gribējusi atbildēt. Tai pašā reizē Trenciēne atkal atsaukusi visu savu atzīšanos.

[435] Den 23. Maij Dorothea des Sumpen weib widervmb vorgehommen vndt hatt bekantt, das sie vor funf Jharen die Kunst zu fliegen vor der Catrinen auff H. Ottinges hoffe gelernet, allein die ersten 2. Jhar hette sie kein boses gethann, volgens aber hetten sie beide ihm fliegen 2. Kinder vmbgebracht. Welchergestaldt sie die Kunst gelernet, Item whem die zwei Kinder zugeheret, hat sie nicht bekennen wollen.

Des Trentzen Weib hatt in dato vbermallß ihre bekantnuß widerroffen.

Bet tai pašā dienā tiesas sēdē stājušies pie sprieduma pirmajai apsūdzēto grupai. Par Elzu Mieziīti ir bijis kāds plašāks atzīšanās protokols pa punktiem, kas šeit vēl reiz pārtaujāti, bet mums atbildes nav saprotamas, tādēļ ka nezinām zudušā protokola saturu. Elza Mieziēte, viņas vīrs Indriķis, Gaŗā Anna un Dārta Zumpiēne — visi četri tiek notiesāti uz uguns nāvi.

23. maijā 1584. g. zemes tiesā burve Elza uz brīvām kājām atzinās, ka Trenciēne esot virsburve, bet Piģis nevarot neko vairāk kā dažus [buŗamos] vārdus un mēdzot arī pie burvēm padomu prasīt. [Vai šis apsūdzības mikstīnājums būtu Piģim laimīgā ūdens pārbaudījuma sekas?]. Citādi viņas darot bērniem un lopiem, lieliem un maziem daudz ļauna, vecākās burveņu starpā esot īstās laika grozītājas. Grunduliēne esot divreiz pie viņas bijusi, kad viņa laidusies, un pagājušās lieldienās viņa esot redzēta Augstajā kalnā uz āķa (?). Tāpat Indriķis, vecs vīrs ar gaŗu bārdu pie Rumbas Madlienas esot burvis, kas neļaujot labībai izdoties. Tāpat viena vecāka neglīta (?) melna sieva ne tālu no Rumbas Madlienas, Kača vārdā, arī esot lidotāja. (Izsvītrots: Tāpat Gaŗā Jāņa³⁴ sieva Otinga muižā esot burve un arī esot līdz ar viņu ... — pārtraukts nepabeidzot teikuma). Tāpat paliek pie agrākiem izsacījumiem. [Bet uz agrāko zudušo protokolu norādīts ar cipariem:]

3) Viņa saka, ka esot tiešām tiesa. [Bet kas?]

4) Tiesa. Un viņas Ansis [Kas tas tāds?] un arī viens kurzemnieks viņai to teicis.

³⁴ Citur nav minēts. Otinga muižas Katrīnas vīrs?

5) Tāpat tiesa, bet viņas kāja pēc atkal kļūšot vesela [— tā tad kāda slimības pieburšana!]

6) (Izsvītrots: Tiesa) Viņas... (nesaprotams vārds) to vislabāk zināšot.

7) Vajagot viņam (viņai?) pašam prasīt.

8) Citādi viņa paliek visur pie agrākiem izteicieniem.

Zemnieku vecākie uz to iesniedza: tā kā Elza uz brīvām kājām atzinās, ka viņa pēc uzrakstītās atzišanās daudz ļauna darijusi, viņa taisnīgi notiesājama uz sārta.

Indriķis arī priekšā vests un viņam mokās izteiktā atzišanās nolasīta. [Šis raksts zudis.] Paliiek visur pie tā paša un saka arī, ka viņš priekš deviņi gadi noslēdzis jaunu līgumu ar velnu, kur viņš apsolijs visu darīt, ko viņš pavēlēšot.

Tiesneši iesniedza, ka viņš pēc savas brīvas atzišanās uz sārta tiesājams.

Garā Anna brīvi atzinās, kā jau agrāk. Pēc tam vecākie atzina, ka tai vieta ugunī.

Zumpiene uz brīvām kājām palika pie agrākās atzišanās un ir tādēļ atzīts, ka viņa uz sārta notiesājama.

³⁵[435] Den 23 May Ao 84. Im Landgerichte.

Hatt die Else die Zeuberin, vff freien fußen bekant, das die Trentzsche eine erz Zeuberin, Pigge aber könte sonst nicht, nur allein etliche Worte, Pflege sonst woll die Zeuberinnen vmb Raht zu fragen. Sonst theten sie den Kindern und Vieh klein vnd groß viel böß. Die Eltisten aber vnter die Zeuberinnen wehren die rechten Wettermacherinnen. Die Grundelingsche wehre zu 2 mahlen bei ihr gewesen, da sie geflogen vnd hette sich vergangenen Ostern mit vffen hohen Berge vffen haken sehen laßen. Item Heinrich, ein alt Kerl mit einem langen bardt bei der Rumbe Magdlenen, sei ein Zeuberer, der nicht gestadte das das getreide seinen wachsthumb erreichen möchte. Item ein älter affrig (?) schwartz weib [beim] nicht weit von der Rumbe Madlen wonend, genant Katze sey auch eine fliegerin [Item garre Janen weib vff ottings hoffe sei auch eine Zeuberin, habe auch mit ihr] Item bewehret bei vorigen aufagen.

3. Sagt sie noch mahl wahr.

4. Wahr, vnd ihr Hans wie dan auch ein Kuhre hetts ihr gesagt.

5. Imgleichen wahr, aber ihr Fuß wurd dannach wieder gesundt werden.

6. [Izsv.: Wahr] Ihr...³⁶ möchts vff besten wißen.

7. Man solte ir [jeb in — paviršā rokrakstā nav izšķīrāms] selbst fragen.

8. Sonst bleibt sie vberal bei vorigen aufagen.

[435b] Die Eltisten der landt Pauern hieruff eingebracht.

Das demnach die Else vff freyen fußen bekandt, das sie als eine Zeuberin laut vorgeschriebenem bekentnuß viel vbels gethan, das sie pillich zum fewr zu verdammen.

Heinrich ebenmeßig vorgestellt vnd im seine in der Peine gethane bekentnuß vorgehalten. Bleibt vberall bei denselbigen vnd sagt auch das er vor 9 Jharen einen Newen Contract mit dem teuffel gemacht, das er alles so er im befehlen wurd zu thun zugesagt.

Die Rechtfindere eingebracht, das er vff seine vff freien fußen gethane bekentnuß zum fewr zue urteylen.

³⁵ Laur. Eicha roka.

³⁶ Nesaprotams vārds wans jeb wams.

Die Lange anne vf freien fußen bekant wie vor. woruff die Eltisten erkant, das sie zum fewr gehörig.

Die sumpsche vff freien fußen bei vorigen bekentnuß geblieben vnd ist druff erkant, das sie zum fewr zue urteylen.

Te ir tikai četri nāves spriedumi, bet pēc Rekmaņa chronikas (Diarium) ziņām 25. maijā ir sadedzināti 5 burvji (sk. [Sonntag], *Rig. Stadtblätter* 1816, 207). Kas bijis piektais, nevaram droši zināt, jo visi jau aktīs minētie, ko tiesa arī jau varētu atzīt par vainīgiem, sastopami arī vēl pēc sprieduma izpildīšanas dienas. Nesastopam³⁷ vairs tikai Pīgīti; varbūt tas tiešām būs sadedzināts, neievērojot ūdens pārbaudes iznākumu, bet tikai citas liecības.

Turpinās izmeklēšana pret pārējiem apsūdzētiem.

24. maijā Elza Trenča sieva ar labu atzinās, ka viņa šo pavasari iemācījusies burvību, un Kurbiene esot to viņai ar alu uzdzērusi, un Kaijas sieva esot teikusi, ka Kurbiene viņai to darijusi, un reizi laizdamās viņa esot vienu kazlēnu nogalējusi.

³⁸[437] Den 24. May Ao 84 hatt Else des Trentzen sein weib in der guete bekandt, das sie die Kunst dis vorjar gelernet habe. Vnd die Kurbische hab es ihr in einem trunck bier zugetroncken, vnd Kayn sein weib habe gesagt, das ehs ihr die Kurbische solte ahngethan haben. Vnd habe ein mhal, wie sie geflogen sey, ein zucklein vmmegebracht.

26. maijā Ģērda³⁹ Mājinieka iebūvieša sieva no Salaspils novada priekšā nēmta, un jautāts, kādēļ tā viņu reiz izvairījusies, uz ko viņa atbildēja, ka viņa tikai bijusi darbā un palīdzējusi balķus siet (plostos); viņa esot gluži nevainīga, par to viņai Dievs un visi velni došot liecību, ar piebildi, ka viņa esot gaidībās. Tādēļ viņa tika atlaista no mocībām.

⁴⁰ Den 26 May. Gertte Mayenickēn Ebouwen weib auß dem Kircholmmischen gebeitte ist vorgenhommen vndt, worumb sie jungstertage außgewichen, befraget worden, worauff sie geandtworttet, das sie nhur bei der arbeidt gewesen, vndt Balcken zu hauffe binden helfen vndt wher gantz vnschuldigg, das soltte ihr godt oder alle Teuffele gezeugnuß geben, [437b] Mitt vormeldung, das sie grob swanger, worauff sie mit der Tortur vorschonet.

Anna⁴¹, sieva no Katlakalna tika priekšā vesta un arī aizbildinājās ar to, ka viņa esot uz grūtām kājām. Palika pie tā, ka šās abas sievas jāliek vecmātei apraudzīt.

Anna, das Weib von dem Kattelkallen ist auch vorgestellet, hatt sich aber auch darmit, das sie auf schweren fuße ghe, entschuldiget. Ist vorblieben diese beide Weiber durch die Battmutterische besichtigen zulassen.

³⁷ Viņš ir gan minēts Klāviņa liecībā 15. jūnijā (sk. 193. lp.), bet tai pašā liecībā arī bez kādas piezīmes runā par Miezīti, par kuŗu mēs skaidri zinām, ka tā sadedzināta. Tas, kas tur teikts, tik pat labi var zīmēties uz dzīvu attaisnotu cilvēku, kā uz jau sadedzinātu. (Arī vietnieku vārds „šis“. Sadedzinātie vēl tik spilgti atmiņā, ka protokolists 15. jūnijā var samainīt Elzu Trenci ar „Tērbatas Elzu“ = Miezīti.)

³⁸ 1. roka.

³⁹ Nav zināms, kādēļ izsaukta (kā redzams, jau otru reizi tiesā) un vai vairāk tirdīta.

⁴⁰ [437] turp., 2. roka.

⁴¹ Vienīgo reizi atrodamos dokumentos.

Virš Klāviņš arī atkal priekšā vests un jautāts, kādēļ tas viņdien (22. maijā), kad pēc sava paša prasījuma tika mests uz ūdens, negrimis, uz ko viņš atbildēja, ka viņš reiz esot nozadzis podu linu, tādēļ viņš esot pa virsu pludinājies. Tika arī drusku augšā uzvilks, bet neko negribēja atzīt, tikai lūdžās, lai sūtot pie viņa mācītāju, kam viņš visus savus ļaunos darbus izteikšot; tādēļ viņu no tālākām mocībām atlaida.

Starp tām divām lapiņām, kuŗās sadalās šis vienā laidā sakarīgi rakstītais teksts, ielipināta tagad cita rakstījuma sleja, kuŗā lasām Klāviņa atziņanos bez norādījuma par apstākļiem, kādos tas notiek, it kā kādu turpinājumu:

Vēl Klāviņš atzinās, ka viens viņa mācai nozadzis govī, tad viņš esot zagli atklājis un tas esot tādēļ viņa māsu apbūris, tā ka tā mirusi. Tas viņam esot sirdi sāpējis, un viņš to arī gribējis noburt, tādēļ esot gājis pie cita burvja — esot Valmierā dzīvojis un saucies Beķeris —, kam viņš esot devis kreklu, lai tas atkal apburtu to cilvēku, un tas tad arī esot drīz nomiris. Tas esot priekš 24 gadiem noticis.

Pēc tam tā viņš atzinās, ka protot burvju mākslu un Ivāns⁴² Ingnofera muižā esot viņa biedrs („mackups“). Kad viņam jautāja, ko viņš protot, viņš sacīja, ka cilvēkiem un lopiem ļaunu darīt, un viņš esot Vidzemē divus apbūris tā, ka tie nomiruši. Un teica, ka viņa velns nebijis tik spēcīgs, ka būtu varējis apburt minēto, kas viņa mācai govī zadzis, bet viņam vajadzējis citu ņemt palīgā.

⁴²Der kerll Clawin ist auch wider vorgestellet vndt worumb er jungesthin, whe er seinem eigenem beger nach auffes waßer geworffen, nicht vnttergegangen, befraget wordenn, worauf er geandtwordet, das er dermhalen ein ein lispfund flax gestolen, derhalben er also oben gefloßen, [439] Ist ein weinick aufgehohlet, hatt aber nichts bekennen wollen, Besonder gebetten den Pastor zu ihm zu schicken, dem will er alle seine mißbedat vormelden, worauf er mitt ferner pin vorhönett.

⁴³[438] Noch hatt der Clawin zugestanden, das einer seiner schwester eine Kue gestolen, dha habe er den dieb khundt gethan, vndt habe derselbe derhalben seine schwester bezaubert, das sie gestorben sey, darnach sey ihme leidt gewesen, das ehr ihn auch bezaubern möchte, sey derhalben zu einem andern Zauberer gangen, soll zu Wolmer gewohnt, vnd Becker geheißten haben, welchem ehr ein hemde gegeben, das ehr denselbenn kerll wiederumb bezeubert hat, sey auch alsbaldt darum gestorben, solle vor 24. Jharen geschehen sein.

Dharnach so hatt ehr bekhandt, das ehr die kunst köntte, vnd sey der Iwan auff der Ingnouerschen hoffe sein maßcop. Da ist ehr gefragt worden, was ehr den köntte, hatt ehr gesagt, Menschen vnd Viehe, böses zu thun, vnd habe ihr binlandes 2 bezaubert, das sie gestorben sein. Vnd hat gesagt, das sein teuffel nicht so machtig sey gewesen, das ehr obengedachten, welcher seiner schwester die kue gestolen, bezeubern können, sondern habe den andern mußen zu hulffe nhemen.

Elza Mārtiņa Trenča sieva arī atkal priekšā ņemta un ar labu atzinās, ka viņa priekš divi gadiem velnam padevusies, bet viņa neesot neko ļaunu darījusi, tikai vienu kazlēnu nobeigusi. Tika mocīta un tad atzinās, ka viņa priekš četriem gadiem burvību mācījusies, bet viņas velnam neesot vārda, jo tas nav kristīts. Citādi viņa uz visiem parastajiem jautājumiem

⁴² Dzimis alūksnietis, tālāk pratināts pasaka latviskus burvju vārdus. Sprieduma nav, bet var domāt, ka sadedzināts.

⁴³[437b] turp., 2. roka.

⁴⁴ 1. roka.

neko negribēja atzīties. [Te skaidri lasām par „parastajiem jautājumiem“, un tas ir fakts, ka tiesnešu jautājumi pēc „ankētas“ stipri iespaido burvju atbildes. Sevišķi jautājums pēc velna vārda ir devis daudzus gadījumus (cītās aktīs), kur atbildē minēti dažādi parasti kristībvārdi. Trenciene atradusi citu asprātīgu atbildi, kas liecina par veiklu kristīgu domāšanas veidu. Kur kādā gadījumā sastopams literārs velna vārds, piem., „Sylvanus“, tas laikam ir tiesneša iesufflēts, jautājot: vai viņu nesauca tā? Tiesību un kultūrvēstures pētniekam būtu jāmēģina restaurēt Latvijā lietotie „parastie jautājumi.“]

[439] Elbe des Martten Trentzen⁴⁵ Weib ist auch wider vorgehommen vndt hatt zu der gutte bekant, das sie sich vor 2 Jharen dem Teuffell ergeben, Allein sie hab kein böses gethan, nhur das sie ein zicklein vmbgebracht. Ist peinlich vorgehommen, vndt hatt darihn bekant, das sie vor 4 Jharn die Kunst gelernet. Ihr Teuffell aber hette keinen nhamen, dhan er nicht geteuft. [439b] Sonsten hatt sie auf alle vbliche fragen nichts bekennen wollen.

Andrejs⁴⁶, vīrs, ko Kilke apsūdzēja un kas kopā ar citiem pa virsu pel-dēja, arī tika ņemts priekšā un atzinās, ka viņš varot matoļus⁴⁷ nonāvēt, citādi viņš neko ļaunu neesot darījis. Tikai dažreiz ap alus kannu mošķo-jies un viņiem [— tiem, kas izmaksājuši] darījies, ka viņš varot kannā redzēt viņu laimi un nelaimi. Lūdza, lai viņu žēlojot no mokām, par to viņš gribot bendem par kalpu padoties.⁴⁸

Matoļus viņš ārstēja ar šādiem vārdiem: — — — (sk. vāciskajā proto-kolā), tie esot veco libju⁴⁹ pātari un nozīmējot: ēd, velns, krūmus⁵⁰ un ne cilvēku. Šo māku viņš esot no sava tēva mācījies. Atzīstas arī, kad viņš Krievijā gūstā bijis, viņš esot trīs krievus, kas viņam pakaļ dzinušies, no-sitis, tādēļ viņš neesot ūdenī grimis. Atzīstas arī, ka viņš ar augšā uzrakstī-tajiem vārdiem daudz laba darījis cilvēkiem, kas bijuši ko laužuši jeb kri-tuši. Tika uzvilktas augšā un atzinās, ka viņš jaunās dienās sava paša kun-gam zirgu nozadzis un par 20 mārķām pārdevis. Bet no burvībām viņš ne-gribēja nekā zināt.

Andreas den Kerll so von Kilcken beschuldiget, vndt mit den andern oben geschwemmet, ist auch vorgehommen, vndt hatt bekant, das er den haerworm dhotten kontte, sonsten hette er kein Boses gethan, Allein bißweillen vmb eine Kanne Byer gefexirt vndt ihnen frot gemacht das er in der kannen ihr gelucke, vndt vngelucke sehen kontte, Batt das er mitt der peine muchtte vorschonet werden, des wolte er dem Scherfrichtter vor einen knecht dhienen: Den harwhörm heilte er mitt diesen wortten.⁴⁹ *Wilneite pīrguwiß wanna neitte attadveit*, welches [440] der altten lieben vatter vnser gewesen, vndt sei so uiell gesagett: du Teuffell friß den Busch⁵⁰ vndt nicht den Menschen. Diese kunst hab er von seinem Vatter gelernet. Bekent auch, das, whe er zu Reußlandt gefangen gewesen, hab er drei Reußen, so ihm nacheillett, erschlagen.

⁴⁵ Volteris nepareizi lasījis.

⁴⁶ Apsūdzēts 16. maijā, pārbaudīts ūdenī 22. maijā.

⁴⁷ Edējs (sastrutojums — *Panaritium*), pēc tautas ticības tas rodies no zirga astra, kas kļūstot par dzīvu radījumu — tārpu. Patiesībā tārpī *Gordiidae* (matoļi) parazitē tikai kāpuros un kukaiņos.

⁴⁸ Tāpat piedāvājas arī Īvāns.

⁴⁹ Šie nesaprotamie vārdi libiski neesot. (Nezinātājam daži vārdi tomēr atgā-dina somu valodas, piem., wanna neite īgauņu vārds „veca meita“. Vai taču nevarētu būt runa par kādu — varbūt sabojātu un nesakarīgu, bet tomēr libiešu teikumu?)

⁵⁰ Volterim nepareizi: zivi (Fisch).

vndt hab darvmb nicht vntter gehen können. Bekent auch, daß mitt den obgeschriebenen wortten viell gutts gedhan den leutten, so sich vorbrochen oder gefallen. Ist aufgehölet, vndt hatt bekant, das er zu seiner Jugent seinem eigenen herrn ein pfer gestollen vndt vor 20 mck. vorkaufft. von zoberei aber hatt er nichts wissen wollen.

Uz starpā ielipinātās lapiņas, ko jau minējām, ir cita Andreja atzišanās:

Andrejs atzinās, ka jaunā Āres sievas tēvs Krimuldā, kad sārts tam jau bijis sagatavots, kur viņu dedzinātu, esot to pašu nakti tur izmucis, un viņš esot pēc tam no tā mācījies, kā bērniem labu darīt un esot savu mākslu pie saviem bērniem izlietojis, bet nebijis to pareizi iemācījies, un abi bērni no tam nomiruši.

⁵¹ Noch hat der Andres zugestanden, das des Jungen Aren seines weibes vatter zu Chremon, als ihm das feuer schon zubereitet gewesen das ehr hatt brennen sollen, sey ehr dieselbige nacht dharvon komen, Vndt habe ers von ihme dharnach geleret, wie man den kindern sollte gutt thun, vndt habe die kunst ahn seinen zweyen kindern gebraucht, habe sie aber nicht recht gelernet, sondern sindt seine beyden kinder dharvon gestorben.

Papriekšu tas pats drusku citādi isāki uzrakstīts un nosvītrots.

[Noch hatt der Andres zugestanden, das ehr zwey seiner eigener kinder vmgebracht, doch nicht mit willen, dan ehr die kunst nicht recht gelernet gehabt, sondern hat ihnen verhofft dhardurch gutt zu thun, vndt sey anders gelungen.]

11. jūnijā mokās pratināts Ivāns no Ingnofera muižas, bet negribēja neko atzīties. Bet teica, ka viņš nolīgšoties pie bendes par kalpu (kā nupat arī Andrejs). [Tad notiek konfrontācija]. Klāviņš viņam sacīja acis, ka viņš mākot sāli pūst, bet tas negribēja atzīties. Viņš esot ļaudim no mārkā paņēmis vienu vai divas buntas līnu, tādēļ viņš neesot grimis. Kad viņš kādam appūsto («svētīto») sāli dodot, tad tam nevarot nekāds ierocis kaitēt.

Pēc citu personu pratinājumiem (12. jūnijā) tālāk lasām:

Ivāns no Alūksnes. *Dzelzeniek, trumulniek, atslēdz dzelzu vārtus [...]* *nosikļiedzi vanadzīni [...]* *dzelzu vārti dārdēdami*⁵² [...], ar šiem vārdiem appūš viņš sāli un var tad ar to visus ieročus apvārdot.

Atzinās arī, ka viņš pie krieva Alūksnē bijis, un tā kā viņš bijis pazīstams ar latviešiem un ceļus un takus zinājis, viņš esot daudz nodevis un daudz palīdzējis slepkavot. Viņš esot arī līnus un labību, arī divus zirgus vēlāk nozadzis, tādēļ viņš neesot varējis grimt. Norādītā veidā sāli pūst viņš esot mācījies Krievu zemē.

⁵³[441. lap., otra sleja]. Denn 11. Juny Anno 84 Ist der Iwan vf der Jngnouerschen hoffe peinlich verhort worden, aber nichts bekennen wollen, hatt aber gesagt, das ehr sich zu dem bötell wolle zur einen knecht vordingen. Item: es hats ihme der Clavin ins gesichte gesagt, das ehr das saltz segenen könnte, hats aber nicht gestehen wollen. [Izsv.: darnach hat es gesagt, ehr welle die worte sagen, dharmit man die Wehren kan besprechen]. Item: ehr habe den leuthen aus dem Wasser ein bunt oder 2. flachs genhommen, deshalben sey ehr nicht zu grunde gangen. Item: wann ehr einem das gesegnett saltz gebe, so könnte ihn keine where beschedigen.

⁵¹ [438b] turp., 1. roka.

⁵² Oriģinālrakstību, skat. 192. lp. vācu tekstā. Transkripcija rāda manu uztvērumu, par ko plašāk būs jārunā citur. Gluži nederīgais Volteņa uztvērumš nemaz nav jākritizē.

⁵³ 1. roka.

⁵⁴[441c] Iwan: der gebortt von der Marienborch. *Selsenick, Trummelnick*⁵⁵ *adtsle Selse warde, Nosekleffe wannesinge*⁵⁵ *Selse warde, daeßdedam* mit diesen wortten pustet er das saltz vndt kan dhan mit dem Saltze alle waffen besprechen.

[441d] Bekent auch, däs er bei dem Reußen auf der Marienborch gewesen, vndt weill er mit den vndeutschen bekant vndt wege vndt stege gewust, hab er viell vorratten vndt erwurgen helffen, hab auch etzlich flachs vndt korn, auch 2. pferde hernach gestolen, derwegen er nicht zu grunde gehen kunnen. Das Saltz obgeschriebener maßen zu segnen hette er in Reußlandt gelernet,

Tagad tikai parādās bez kāda redzama ierosinājuma Zīles Anna. Jāšaubās gandrīz, vai tā maz būtu tā pati Anna Zīle, kas jau 1583. gadā drusku patirdīta.

11. jūnijā tā atzīstas, ka viņa pērziem ceļā atradusi jaunu vilnāni, vienu pusvilnāni un 9 mārkas naudas, bez tam esot no viena puīša pirkusi katlu par 3 vērdiņiem, kad droši bijis 7 māрку vērtē [tā tad zagtu], tādēļ viņa neesot grimusi.

Dažas rindiņas par Zīli arī 13. jūnijā, ļoti grūti lasāmas un saprotamas.⁵⁶ Viņa mākot izmežģītus locekļus iegrozīt un esot kunga lopiem palīdzējusi (vācu tekstu sk. tālāk 193. lp.).

⁵⁷Item: hatt die *Siles Anna* zugestanden, das sie vergangen winter auff dem wege gefunden eine neue wepe, vnd eine halbe wepe, vnd 9 mck ahn gelde. Item: sie habe von einem Jungen einen kessel gekofft vor 3. ferding, vnd ist woll 7 mck. von wirlden gewesen. Deshalben sey sie nicht zu grunde gengen.

Anna⁵⁸ Pēterā Rasas muižā arī ņemta priekšā 11. un 12. jūnijā un viņas meita Ģērda [11. jūnijā laikam], bet neko neatzinušās. Vēl viena tāda pati piezīme par Annu 15. jūnijā (sk. 193. lp.), ar ko nobeidzas uzglabātie protokoli.

[441b] Anna, vff Peter Rassen seinem hoffe auch vorgehommen worden, aber nichts bekennen wollen.

Den 12. Junij. Ist sie wiederumb Vorgehommen hat aber nichts bekhandt.

[Jau pirms 12. jūn. iestarpinājuma rakstīts:] Ist ihre dochter Gerde auch aufgeholet worden, Aber auch nichts bekennen wollen.

Neatzīstas arī Katrīna no Otinga muižas.

⁵⁹[441c] Katharina Auff Öttings hoffe hatt gar nichts bekennen wollen.

⁶⁰Den 12. Ist sie widervmb vor genhommen, hatt aber nichts bekennen wollen.

⁶⁰Nach Mittage ist sie wiederumb aufgeholet worden, aber gar nicht bekennen wollen.

[Laikam 13. jūnijā] atzīstas Klāviņš,

ka viņš burt mākot un esot divus cilvēkus nogalinājis un trīsreiz kopā ar Miežīti līdinājies, tā pati Miežītiene viņam to esot mācījusi un ar alus malku uzdzērusi; un viņi (burvji un raganas) laižas uz kalnu, un kad tur

⁵⁴ 2. roka.

⁵⁵ Volteris nepareizi lasa un iztulko.

⁵⁶ 4. roka raksta asā šaurā 16. g. s. kalligrafijā, gan ne tik stilizēti kā 2. roka, bet toties ļoti paviŗi. Bez tam valoda pamatā lejasvāciska, bet neprātīgi un pārspilēti augšvāciskota.

⁵⁷[441] 1. roka.

⁵⁸ Pratināšanas ierosinājums nav redzams, spriedums nezināms. Vēroju, ka tā arī būs viena no sadedzinātajām.

⁵⁹ 1. roka.

⁶⁰ 2. roka.

ēduši un dzēruši, tad viņi danco un viņiem ir bundzinieks; tas esot kāds svešs cilvēks, ne šis Piģitis.

⁶¹[441] Der Klawin bekentt, datt he ttouweren kan, vnde hebbe ttue meinschen vmgebracht scholuen, vnde 3 mal mitt der Meßeit geflogen, de schelbige Meschitze hebbes im geleret, vnde inn drannk bers tho gedroncke; vnde ffleret vp dem berge; wen sche dar gegetten vnde gedruncken hebben, so denschen sche vnde hebben einen ttrummen flegler, datt schei ein ffremtt meinsche, nicht deuscher Peggit.

A. d. 15 Juniuß hefft Silsche vp hogentt hedde bekantt, datt sche wett de ledder wedder in tho fletten, dem sche verffrenkett⁶² fein, we sche deß herrn feinem ffe geholpen hefft.

Beidzámie uzglabātie protokoli:

15. jūnijā Elza Trenča sieva atkal mocīta un no jauna atzinās, ka viņa esot lidojoša ragana un ka mākslu viņa priekš gada mācījusies no Kaijas sievas, ar kuŗu un ar Kurbja sievu Dārtu viņa kopā skrējusi, bet neko ļaunu nedarijusi. (Izsvitrots: pēc tam viņa atkal ņēmās Kurbieni atvainot.)

⁶³[441d otra sleja] Den 15 Junij. Ist Else [virs izsvitrota: Dörptsche] des Trentzen Weib widervmb peinlich vor genhommen vndt hatt von neuwen zugestanden, das sie eine fliegende zoberersche vndt das sie die Kunst von des Kayen weibe vorm Jhar gelernet, mitt welcher vndt des Kurben Weibe Dartten sie geflogen, hat aber kein Boses gethan [Hernach hatte sie des Kurben Weib widervmb endtschuldiget genhommen].

Anna von Petter Raßen hoffe ist auch widervmb peinlich vorhort, hatt aber nichts bekennen wollen.

Turpmāko rakstu par visu šo cilvēku likteņiem trūkst, tikai no Reķmaņa piezīmēm zinām, ka 23. jūnijā sadedzināti pieci un 28. jūlijā vēl divi burvjī. Pārskatot mūsu protokolus, gandrīz jātic, ka varam uzminēt šos spriedumus. Puslīdz pietiekoša viela nāves spriedumam jau ir savākta par Annu Zili, Klāviņu, Elzu Trenci, Katrīnu no Otinga muižas, Andreju un Īvānu, septītā varētu būt Anna no Rasas muižas, kas gan vēl liedzas, bet tiek neatlaidīgi spaidīta. Citas aprunātās personas tad būtu tikušas sveikā cauri — vairākas jau arī tiesa nesauc priekšā, kaut gan uz tām atkārtoti aizrāda.

*

Šās prāvas protokolu starpā ir iešūta viena loksne no kāda cita pratinājuma (bez iesākuma), kur nevaram zināt ne laiku, ne apsūdzēto personu. Tas ir vīrietis, un vienā vietā norādīts uz „Stankulieni, kas 1584. gadā sadedzināta“. No tam zinām, ka šai lapā atrodami burvju vārdi uzrakstīti vēlāk nekā 1584. g. 12. jūnijā pierakstītie Alūksnes Īvāna dzelzu vārdi, bet noteikti datēt nevaram.

⁶¹ 4. roka. Nekalligrafisks rokraksts un nenormāla valoda. Lejasvācu gaŗā i vietā ei daudzreiz pavisam nevietā, s vietā daudzreiz sch nevietā, u. c.; dieser vietā deuscher (= lejasvācu dusse, u vietā rakstīts eu, s vietā sch!). Piģiŗa vārds sākts rakstīt Pei..., bet tad g uzrakstīts virsū uz i, tā ka paliek „peggit“.

Sal.⁶⁶ un⁶⁸. Ar šo paŗu roku [353] lapa 1578. gadā ar parakstu Euertt Meckenborch.

⁶² augŗvācu verrenkt.

⁶³ 2. roka.

2. Zirgu Miķelis, Miķeļa Ķīša muižā pie Vārkaļa arī esot lidojošs burvis un esot vienumēr bijis ziemassvētkos viņu pulkā. Un esot tiesas sulainā Tomāsa sievu izgājušu piektdien viņa⁶⁴ gars jeb velns apbūris, tā ka viņa apģibusī. Šo aizrauto (sievu) viņa (?)⁶⁵ esot izglābusī⁶⁵ (?) ar šādiem vārdiem: *Deviņi pārkonī un deviņi strēli, plēš to velnu deviņi gabali no to cilvēku.*⁶² Ar to sieva atkal esot tikusi vesela.

3. Kalēja Hāzes bērnu Pārdaugavā esot viņš⁶⁴ trīs reizes apbūris un atkal padarījis veselu ar šādiem vārdiem, ko burvis teicis savam garam [izsvītrots: kas sevi līcis saukt par *Nedomu*⁶⁶ (?): *Ja tau tik, tieci tam.*⁶² Viņa gars dzīvojom ezerā.

4. Miķeļam Pužagam, iebūvietim, viņš esot bērnu un sievu apbūris, tā ka abus nāve paņēmusi, tādēļ ka Miķelis viņu reiz sitis.

5. Viņam esot vēl viens gars, kas saucoties *Oterdoms*⁶⁶ (?). Ko tas viņam pavēlējis, tas viņam bijis jādara, un viņš esot visnotaļ ar to lidojis un daudz lopu samaitājis. Tāpat, kur kāzas bijušas, viņš esot ar šā gara palīgu vienumēr mēdzis naidu un zaudējumu darīt.

6. Viņš esot laulību pārkāpis ar daudz sievietēm, ko viņš visas nevarot nosaukt.

7. Viņš esot pavisam trīs bērnus Tukuma apgabalā līdz ar 5 teļiem nogalinājis.

8. Zaķapautiene esot Rociņa sievas brālim 7 zirgus, nobeigusi līdz ar viņa sievu un bērnu un esot šo cilvēku padarījusi par ubagu. Zaķapautiene esot burvību iemācījusies no Stankulienes, kas 1584. gadā sadedzināta.

9. Melniene esot divreiz viņam gadījusies pretī, lidojot pār Daugavu, un vienreiz viņš esot viņu sasējis ar šiem vārdiem: *Deviņi sieti pa zemi, deviņi pāri rikstu [...] būs mauku sasiet, citu par citu.*⁶² Ar šādiem vārdiem viņš to atkal atlaižot: *Plēs rāceni (? rociņas?), sit kopān, tad kļūs mauka nopestīta.*⁶² Kad tā izdarot, tad lidojošai burvei vajagot nākošu dienu gulēt mierā, jo šie vārdi viņai pavisam atņemot spēku.

10. *Patacienes* pameita Reijenberga kunga muižā, esot viņu uzaicinājusi apburt viņas vīru, kas tai bijis nepanesams; bet viņš neesot bijis ar mieru.

11. Nelaiķa Brenča Ulriča muižas sieva, *Melniene, Guliene* un *Pataciene* — visas esot lidojošas raganas. Vajagot tik viņas saukt priekšā, viņas neliegšoties.

12. Pie Sīpola pie Babītes ezera esot viena sieva, ko viņš nevarot nosaukt, kas esot Babītes mācītājam apbūrusi teļu. Bet kad mācītājs gribējis par to sūdzēt, tad tā viņam iedevusi vilnāni un avēnu par atlīdzību.

⁶⁷[436] 2. Sirge Michel in Michel Kisen hoffe bei wahrkal wonend sei auch ein fliegender Zeuberer, sei alle Zeit mit am Christabent in ihrer Zusammenkunfft gewesen; vnd habe Thomsen des Walbaden weib am vergangenem freitage durch seinen geist oder Teuffel bezaubert, das sie benommen worden. Diese gefangene aber hette sie⁶⁵ mit diesen worten gerettet *Deviņi Perckone vnd deminge Strele, Pleš to velne deving gabbal no to Zilweke.* Dadurch sei das Weib wieder zu gesundheit gekommen.

3. Hasen des Schmid's Kind vber der Düna habe er zu 3 Mahlen bezaubert auch wieder gesund gemacht mit diesen worten, so der Zauberer zu seinem Geist [der sich

⁶⁴ Zirgu Miķeļa vai tā kas atzīstas? Es vairāk domātu par šo nezināmo burvi.

⁶⁵ Sieviešu kārtas vietniekvārds kādas raksta kļūdas dēļ?

⁶⁶ Gara vārds nav skaidri lasāms, par ko šeit nerunāšu. Bet Volteņa lasījumi gluži nepareizi.

⁶⁷ Laur. Eicha roka.

(Oterdoms) Nedoms⁶⁶ nennen ließ] gesprochen: *Ja tow tick, tece⁶⁶ tam*. Sein Geist aber hette seine wohnung in der Sehe.

4. Michel Pußacken Ebowen, hette er ein Kind vnd das weib bezeubert das sie beide den tod dauon genommen, darumb das in der Michel eins mahls geschlagen.

5. Habe er auch noch einen geist der heise Oterdoms⁶⁶. Was im derselb beholen, das hett er thun müßen, vnd hett ins gemein mit demselben geflogen vnd viel viehs vmgebracht [436b]. Item da hochzeiten geschen, hette er durch hilff dieß geists alzeit pflegen Hader vnd verlust anzurichten.

6. Hette er die Ehe gebrochen mit vielen weibern, so er nicht alle nennen konte.

7. In alles hette er 5 Kinder im gebiet Tuckum zusamt 5 Kälbern vmgebracht.

8. Die *Sacke Poroten* hett des Rozingen Weib Brudern 7 Pferde vmbracht, zusamt seinem Weib vnd Kinde vnd hette denselben Kerl zum armen menschen gemacht. Die Sacke Powtsche habe die Kunst von der Stankulschen so ao. etc. 84 gebrandt worden gelernet.

9. Die Melnische sei im 2 Mahl im fliegen vff der Düna beignet vnd einmahl habe er sie gebunden mit diesen worten: *Dewinge Sete Posem, Dewing Par Rixte Buß Moroku safet, Zitte Par Sitte*. Mit folgenden Worten aber lose er sie wieder: *Plese Kazinge, sit kopan: tad kluff moroke nopestit*. Wan solchs geschen müssen die fliegende Zauberin alsdan den folgenden tag stil liegen, das diese wort machen sie gahr machtloß.

[436c] 10. Der *Patatzene* Stieff Tochter vff H. Reigenbergs hoffe, hette im an gemutet ihren Ehemann, der ihr zu hart fiel, zubezaubern. Er aber hette es nicht thun wollen.

11. des S. Brentz Vlrichs hoffe weib, die *Melnene*, die *Gulene* vnd *Patatschene* wehren alle fliegende Zeuberin. Man solte sie nur furstellen, sie würden nicht leughnen.

12. Beim Sipol vffen Babet sei ein weib, welchs er nicht nennen konne, welchs dem Pastor vffm Babet ein Kalb bezaubert. Wie aber der Pastor druber klagen wollen, hette sie in eine wepe vnd einen Bödting zur abtrach gegeben.

*

1587. gada 10. jūnijā birģermeistara Otto von Meppen'a pilnvarnieks Joachims Busks zemākā zemessoģa priekšā bargi apsūdž zemnieku Andreju Druķi (Andreas Drücken, ak.) par goda un labas slavas laupīšanu. 12. maijā pie Klāsa Bandšneidera dzirnavām saķildojušies dažu Rēveles šķiliņu dēļ birģermeistara ķīlas zemnieki ar lielās ģildes vecaja Vilhelma Špenkhauzena zemnieku grupu un viens no pirmējiem teicis apsūdžētajam: gan tevi vēl dedzinās, kā jau tavu māti sadedzināja. Druķis teicis pretī: tu un tavs kungs (birģermeisters!) paši degsiet, kam pievienojis dažus aizrādījumu uz kaut kādiem kalendāra nemieru notikumiem:

[451] ... du wirst noch gebrandt werden, wie deine mutter gebrandt worden; woruff beclegter geantwortet du vnd dein Hr. (hatt Hern Clegern gemeinet) sollen noch gebrant werden, du weist, das dein Her vff Dahlen vber die Mawer gesprungen, vnd wan er ein Erlicher man vnd so ehrlich wehre, als sein Her der Hr. Wilhelm Spenckhausen, so wehre er wol zu Riga geblieben vnd nicht verlauffen. Weil aber sein Her in der Stadt geblieben [451b] wird er zu größeren Ehren kommen.

Druķis liedzas, nevis viņš, bet Jēkabs Sprāģis (Spragge), t. i. birģermeistara zemnieks, esot solījis šo un šā kungu dedzināt. Liecinieki (Bartholmes Grubbe, Mattiņš Siltum, Mickel Stroute, Peter Paiunge, Brentz Kil-

ke) cenšas noklusināt birģermeistera aizķērumu, bet abpusēja lamāšanās ir acīmredzama. Tā arī zemnieku tiesneši atzīst, ka abi divi esot nāvi pelnījuši (. . . das sie beiderseits den Hals verböhret = augšvācu verwirckt).

Šī lieta zīmīgi tēlo raganu dedzināšanas sakarsēto atmosfēru, kur kuņā katrā ķildā var sākt skanēt kā visdziļākais apvainojums: tavu māti sadedzināja kā raganu; gan tevi pašu dedzinās! (nemaz nezinot, vai patiesi ir arī kāda māte dedzināta, un kā māte), un birģermeisteram bargi jā-sarga savs gods pret iekaisušu zemnieku lamu izteicieniem. Klāt gan laikam nāk arī politisks naidš starp abiem kungiem.

*

1590. g. 20. februārī tiesas priekšā stājas sulainis Jēkabs ar savu sievu un sūdz nevācu ragu licēju Jurgenu par ļaunu burvi. Kā jau vienmēr, moku pagrabā izspiež atzīšanos, un sagādādams līdz ar sevi pašu nāvi vēl arī divām sievietēm, Jurgens tiek sadedzināts 14. martā.

No Jurgena atzīšanās protokola [484b] min pāra teikumus Volteris (167. un 168. lp.). Visu šo lietu ceru publicēt citu reizi; piezīmēsim tikai, ka ja stāsts par bērna likīti uz Jurgena galda nebūtu fantazija, tad taču šis latviešu ragu licējs var būt nodarbojies ar toreiz gana bīstamiem cilvēka miesas pētījumiem.

Šai lietai ir vēl pēcskaņas: 28. martā ir sūdzība par neslavas celšanu, kur apsūdzētā sakās izpausto ziņu par netiklību un burvību dzirdējusi no nupat sodītā burvja, laikam tā tad ragu licēja Jurgena, bet sūdzētāja pierāda, ka tas šos apvainojumus atsaucis. Tiesai izdodas sievas samierināt, piekodinot abām stingru klusēšanu.

*

1590. g. 31. martā pratināts burvības dēļ Indriķis no Vilhelma Špenk-hauzena muižas, kas šai apsūdzībā pilnīgi liedzas, bet labāk atzīstas tūliņ slepkavībā ar laupīšanu un bišu postīšanā, un beigās vēl pamatīgi apsūdz burvībā kādu citu — Jurgenu Frederika Vaŗķaļa muižā. Mums ir atlicis šis vienīgais protokols, bet jau te gandrīz pietiek vielas diviem nāves spriedumiem.

Tika izklausināts viens par burvību apsūdzēts, kā zemessōģa kungam zināms, vārdā Indriķis. Tas negribēja atzīties, ka ko zinātu no burvībām, tikai vien, ka viņš starp jumpraviešu zemniekiem esot vienu noslepkavojis, un viņš esot divēju bišu zagšus izkāpis. Arī atzinās, ka viņa saimnieka kalps esot dzirdējis, ka Jurgens, kas Frederika Vaŗķaļa muižā dzīvo, izgājušo ziemu, kad Francis Kilke (pagasta vecākais) viņam noņēmis cirvi, par to, ka viņš bij cirtis zaļu koku, tad esot teicis: Kilke lai ņem manu cirvi, ko malku cirst, bet zirgu viņam nebūs, ar ko to malku pārvest; tā arī Jurgens, kad viņš tepat Johana tom Berga muižā dzīvoja (?), esot apbūris Indriķi par to, ka tas viņam divas egles bij nocirtis.

⁶⁸[490c] — — — A. d. deitto eif enner mett ttouwerei bescholdeiget, we datt der her lantffaget wett. vorhort worden, mit namen Heinrick, wantt vp her Willem

⁶⁸ 4. roka ar visām savām valodas īpatnībām.

spenckhouschen houe, deuscher hefft vmme kenne ttouwerei wetten wellen, allenne, datt he vnder den Junckffruwen bouren hebbe ennen entliiwt, vnde fick mett den ffrunden gefonnt, ei doch hebbe he 2 eimmen vtt geworpen deffleicker Weische 2, och bekennt he, datt Beinnes werdeß Knecht hebbe gehert, datt der Jurgen, ßo vp ttrederick kepper ßmeites haue want. deuschen. vor schennen weintter, we im ffrans Kilke. ein beille hadde genamen, datt he gron holt hadde gehouwen, do scholde der Jurgen geflecht hebben. Keilke mach mei datt beil nemen, vnde holt mett houwen, Aewer kenne perde schal he hebben, datt holt tho houß tho bringen, ock ßo schol der Jurgen we he vp schelbeige Johan thom Bergeß hauede, wantt, den Heinrik bettouwert, datt he im 2 dannen bome hadde aff gehouwen.

*

No kāda pusgadusimteņa aktīm iepazināties ar virkni raganu un burvju tiesāšanas lietu — kādu desmitu vienkāršu lietu ar 1—2 apsūdzētiem un vienu lielu vajājumu, kur droši 12 nāves spriedumi. Nevaram tomēr cerēt, ka būtu ieguvuši ieskatu par burvību vajāšanas apmēriem Rīgā 16. g. s. otrā pusē. Līdzīgas lietas jādomb arī (pilsētas) fōgta tiesā, kuŗas archīvā 16. g. s. trūkst, bet nav šaubu arī, ka lielajā zudušajā zemes tiesas papīru daļā bijušas daudz burvju lietas. Nelaimīgi iegādījies, ka raganu prāvas uzglabājušās tikai beidzamos 16 gados (1577—90), bet pirmajos trīsdesmit gados (kopš 1547), no kuŗiem ir dokumenti, raganu lieta neviena nav saskatāma.

Tā arī šis archīva fonds (16. g. s. mūsu archīvos pieder pie izciliem izņēmumiem!) nepalīdz tuvoties pašam grūtākajam jautājumam — par raganu vajāšanas sākumiem.

1548. g. mestrs dod Cēsu pilsētai principiālu juridisku atsauksmi par ūdens pārbaudi sakarā ar kādas raganas („undudtsche wyff“ — nevācu sieva) tiesāšanu⁶⁹ — tas ir vecākais gadījums Latvijā, kur dabūjam zināt pašu tiesāšanas faktu, bet dokumentu par lietas gaitu un spriedumu nav. Otrs vecākais gadījums ir Aizviķu muižnieku dzimtas tiesāšanās mantas dēļ, kur sava loma arī (latviešu) burvībām; šī lieta sākas 1550. g. un ilgst gadu desmitiem, bet arī par to ziņas ir — vismaz pagaidām — ļoti trūcīgas.

Mūsu rakstā apskatītā lietu virkne paliks galvenais avots par raganu procesu 16. g. s.; par 17. g. s. ir lielāka materiāla bagātība dažādos archīvos un publicējumos.

⁶⁹ A. Švābe, *Straumes un avoti*, I, 394 un 404.